

Titel: Journalen NB6

Citation: "Journalen NB6", i *Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. K21*, udg. af Niels Jørgen Cappelørn; Joakim Garff; Johnny Kondrup; Jette Knudsen; Alastair McKinnon, Søren Kierkegaard Forskningscenteret 2003 . Onlineudgave fra Søren Kierkegaards Skrifter: <https://tekster.kb.dk/text/sks-nb6-kom-shoot-idfdf9a89f-ddb0-424a-bb30-b299bab27a2b.pdf> (tilgået 29. april 2024)

Anvendt udgave: Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. K21

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. [Læs CC0-erklæringen](#)

◀ **S T** : Salvo Titulo, lat. 'med forbehold for titlen' (enten fordi afsenderen pga. sit forhold til adressaten ikke behøvede at anføre denne korrekt, eller fordi han ikke kendte den korrekte titel, der fulgte af rangforordningen (16,22).

I trykt udgave: Bind 21 side 11 linje 1

◀ **Hr Magister Kjerkegaard** : SK tog den 29. sept. 1841 den filosofiske magistergrad med afhandlingen *Om Begrebet Ironi*.

I trykt udgave: Bind 21 side 11 linje 2

◀ **Torsdag** : formentlig den 3., 10. el. 17. aug. 1848.

I trykt udgave: Bind 21 side 11 linje 3

◀ **R. Nielsen** : Rasmus Nielsen (1809-84), cand.theol. 1837 og lic.theol. 1840, i vintersemesteret 1840-41 privatdocent på Københavns Universitet, fra 1841 ekstraordinær prof. i moralfilosofi sammesteds; docerede især den spekulative filosofi, men kom midt i 1840'erne under indflydelse af SK, med hvem han i 1848 sluttede venskab. Sommeren 1848 tilbragte Nielsen i Tårnbæk i Nordsjælland, hvor han o. 1. aug. modtog en indbydelse fra SK, som – if. et lidt senere brev fra SK – udtrykte håbet om, »at De, naar De kom til Kjøbenhavn vilde besøge mig«, B&A bd. 1, s. 199, lin. 30.

I trykt udgave: Bind 21 side 11 linje 9

◀ **betragtede** : 13,13.

I trykt udgave: Bind 21 side 13 linje 5

◀ **tilgavns** : fuldt ud, ordentligt; således, at hensigten opnås.

I trykt udgave: Bind 21 side 13 linje 6

◀ **at flye til** : at tage sin tilflugt til.

I trykt udgave: Bind 21 side 13 linje 6

◀ **at ville betragte og betragte, opløftes ved det Høieste - i Betragtning** : formentlig en allusion til J.P. Mynster (17,23), der hyppigt i sine prædikener benyttede 'betragtning' som udtryk for personlig andagt, jf. fx hans prædiken på 1. søndag i advent, »Andagtstimernes Bestemmelse og Værd«, hvor han taler om »at søge Ro til stille Betragtning af det Hellige og Evige« og om, »hvad Andagtens Timer kunne virke til at fremkalde klarere, høiere, bedre Tanker, til at fylde og at hellige Hiertet«, *Prædikener paa alle Søn- og Hellig-Dage i Aaret*, 3. oplag, bd. 1-2, Kbh. 1837 [1823], ktl. 229-230 og 2191; bd. 1, s. 4.

I trykt udgave: Bind 21 side 13 linje 13

◀ **give (...) en god Dag** : fast udtryk: være ligeglad med, blæse et stykke.

I trykt udgave: Bind 21 side 13 linje 20

◀ **jeg begyndte min Forfatter-Virksomhed ... en lille Usandhed** : SK havde allerede i 1838 udgivet *Af en endnu Levendes Papirer* og i 1841 *Om Begrebet Ironi*, men her sigtes til *Enten - Eller*, som SK udgav under pseudonymet Victor Eremita den 20. feb. 1843. *Enten - Eller* blev i anmeldelserne priset for forfatterens åndrigthed, lærdom og stilistiske færdighed (jf. fx J.L. Heiberg »Litterær Vintersæd« i *Intelligensblade*, nr. 24, 1. marts 1843, bd. 2, s. 290). Forinden havde SK den 11. okt. 1841 brudt forlovelsen med Regine Olsen, hvorfor han angiveligt blev anset for en skurk og bedrager. Denne opfattelse søgte han ifølge eget udsagn at støtte, ligesom han ved ofte at lade sig se på konditorier og i teateret ville give indtryk af at være en dagdriver og alt andet end en flittig forfatter (jf. fx *Pap. X 5 A 153*).

I trykt udgave: Bind 21 side 13 linje 22

◀ **i Frygt og Bæven arbejder for min Saligheds Sag** : allusion til Paulus' ord, Fil 2,12: »Derfor, mine Elskelige, ligesom I altid have været lydige, saaledes ikke alene som ved min Nærværelse, men nu meget mere i min Fraværelse, arbejder paa Eders egen Saliggjørelse med Frygt og Bæven« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 21 side 13 linje 28

◀ **her stak Spionen** : formentlig i betydningen: her var hemmeligheden, vanskeligheden. Sml. talemåderne 'her stikker knuden (vanskeligheden)' og 'her stikker hemmeligheden'.

I trykt udgave: Bind 21 side 13 linje 30

◀ **saa mange Aar efter som det hedder bliver en Hellig** : nemlig ved efter udgivelsen af *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift* og *En literair Anmeldelse* i hhv. feb. og marts 1846 udelukkende at have udgivet religiøse skrifter (21,18).

I trykt udgave: Bind 21 side 13 linje 31

◀ **en Poeniterende** : en, der angreer el. gør bod.

I trykt udgave: Bind 21 side 13 linje 33

◀ **Raahed, Pøbelagtighed** : sigter til det satiriske ugeskrift *Corsaren*, grundlagt okt. 1840 af M.A. Goldschmidt, som indtil okt. 1846 var det republikanske blads egentlige redaktør (39,27).

I trykt udgave: Bind 21 side 14 linje 6

◀ **Vittighed** : åndrighed, livlighed.

I trykt udgave: Bind 21 side 14 linje 6

◀ **Naar et Land ... gjøre Drengestreger** : sigter til *Corsarens* tidl. redaktør Goldschmidt (14,6 og 39,27).

I trykt udgave: Bind 21 side 14 linje 14

◀ **Det ene Øieblik ... en Slags gale Meyer** : Før *Corsarens* angreb på SK i jan. 1846 havde bladet flere gange udtrykt sin beundring for hans forfatterskab, jf. anmeldelsen af *Om Begrebet Ironi* i nr. 51, 22. okt. 1841, sp. 7-8, anmeldelsen af *Enten - Eller* i nr. 129, 10. marts 1843, sp. 1, og især fremhævelsen af den pseudonyme forfatter af *Enten - Eller* på bekostning af den liberale oppositionsleder Orla Lehmann i nr. 269, 14. nov. 1845, sp. 14: »da Lehmann vil døe og blive glemt, men Victor Eremita aldrig døer«. – **gale Meyer**: formentlig forlæggeren, redaktøren og journalisten Edvard Meyer (1813-80), som siden jan. 1845 havde haft stor succes med udgivelsen af dagbladet *Flyveposten*, men samtidig blev spottet for sin selvtilfredshed, naivitet og sproglige uformåenhed. Under *Corsarens* angreb på SK i 1846 blev han ikke sammenlignet med 'gale Meyer', men i skikkelse af sin pseudonym Frater Taciturnus identificeret med 'gale Nathanson', en hestehandler, som havde været indlagt på den kommunale sindssygeanstalt Bidstrupgård og efterfølgende åbenbaret sit vanvid i bladet *Corvetten Politivennen*, jf. *Corsaren*, nr. 278, den 16. jan. 1846, især sp. 14, hvor Taciturnus selv placeres på Bidstrupgård; jf. også *Corsaren*, nr. 280, den 30. jan., sp. 9-11, og nr. 285, den 6. marts, sp. 8.

I trykt udgave: Bind 21 side 14 linje 21

◀ **disse lumpne par hundrede Tusinde Msk** : sigter til indbyggerne i København, der ved folketællingen 1. feb. 1845 talte 126.787.

I trykt udgave: Bind 21 side 14 linje 23

◀ **Foragtelighed dominerer den offentlige Mening** : sigter til *Corsaren*, som SK hyppigt, bl.a. i *En literair Anmeldelse* (Kbh. 1846), omtaler som »den litteraire Foragtelighed« (SV2 8, 102).

I trykt udgave: Bind 21 side 14 linje 28

◀ **et vist Point** : det afgørende punkt, pointen.

I trykt udgave: Bind 21 side 14 linje 30

◀ **»Foragteligheden« har Fritegn til Passagen** : SK sigter formentlig til passagen fra Østergade til den berygtede Peder Madsens Gang, hvor politiet i 1849-60 førte tilsyn med seks bordeller – det største registrerede antal i nogen københavnsk gade overhovedet (jf. »Fortegnelse over de Steder i St: Annæ Vester, Kiøbmager, Rosenborg, Klædebo, Nørre og Frimands Qvarterer, hvor der holdes offentlige Fruentimmer, af hvem og hvormange paa hvert Sted« i Københavns Politis protokol over indskrevne offentlige fruentimmere 1849-60, Landsarkivet for Sjælland). De københavnske skøger var imidlertid ikke udstyret med noget egentligt fritegn, men alene med et kort, hvorpå deres reglementerede visitationsdage hos politilægen var anført (jf. N.G. Melchior og H. Selmer »Medicinalforholdene. Lovgivningens og Sundhedspolitiets Forhold til Prostitutionen i Kjøbenhavn« i *Bibliothek for Læger* 3. række, bd. 7, Kbh. 1850, s. 192).

I trykt udgave: Bind 21 side 14 linje 34

◀ **Kiøbstad** : by i provinsen, i modsætning til en hoved- og residensstad.

I trykt udgave: Bind 21 side 15 linje 7

◀ **hiin mythiske Christus det var fra Barndommens Tid** : sigter formentlig til de mytiske fortællinger for

børn om Jesu barndom og liv, jf. fx *Vor Herres og Frelseres Jesu Christi Barndoms Bog, tillige med en liden Beskrivelse om Joachim og Anna af hvad Slægt de ere fødte, item om deres Daatter Jomfru Maria, hendes Barndom og Levnet*, Kbh. u. år, ktl. 1471.

I trykt udgave: Bind 21 side 15 linje 11

◀ **Først kommer den historiske Xstus. Derpaa langt om længe den mythiske** : jf. fx J. Schaller *Der historische Christus und die Philosophie. Kritik der Grundidee des Werks das Leben Jesu von Dr. D. F. Strauss*, Leipzig, 1838, ktl. 759, s. 17, lin. 9-15, som SK selv gengiver således i en excerpt fra 1838, journalen KK:2: »Den mythiske Opfattelse forkaster nærmest den hellige Histories Fakta som disse enkelte umiddelbart skete, og vil have dem ansete for de religiøse Ideers sandselige Indklædning. Den hellige Histories *historiske Uvirkelighed* er da det første, som den mythiske Anskuelse har at bevise, og den har derfor den *historiske Kritik* til sit nødvendige Udgangspunkt.« SKS 18, 319,40. – **den historiske Xstus**: Med oplysningstiden i det 18. årh. blev teologiens arbejde med de bibelske tekster mødt med kravet fra den almene historieforskning om også i bibelforskningen at anvende en historisk-kritisk metode, dvs. kritisk at søge i teksterne efter historiske årsager og sikre kildeudsagn og bevise de enkelte skrifers ægthed; således søgte man også den historiske Jesus.

I trykt udgave: Bind 21 side 15 linje 13

◀ **insultere** : forhåne.

I trykt udgave: Bind 21 side 15 linje 21

◀ **stadses med mig** : gøres stads af mig.

I trykt udgave: Bind 21 side 15 linje 27

◀ **gaaer I nu hen og lider det Samme** : sml. Jesu ord til Simon Peter, Joh 21,18-19: »'Sandelig, sandelig siger jeg dig: Da du var ung, bandt du selv op om dig og gik, hvorhen du ville; men når du bliver gammel, skal du strække dine arme ud, og en anden skal binde op om dig og føre dig hen, hvor du ikke vil.' Med de ord betegnede han den død, Peter skulle herliggøre Gud med. Og da han havde sagt det, sagde han til ham: 'Følg mig!'«

I trykt udgave: Bind 21 side 16 linje 3

◀ **Reduplikationen**: egl. 'gen-fordobling'; gentagelse, fordobelse; af SK ofte benyttet om refleksionsforhold, hvor noget abstrakt gentages (virkeliggøres) i konkret praksis el. eksistens.

I trykt udgave: Bind 21 side 16 linje 6

◀ **en Mand i Silke ... at Sandheden maa lide Forfølgelse** : måske citat fra J.P. Mynsters (17,23) prædiken på 2. påskedag 1848, trykt som »Burde det ikke Christum at lide dette, og at indgaae til sin Herlighed?« i *Prædikener holdte i Aaret 1848*, Kbh. 1849, ktl. 232, s. 41-52: »Dog ere vi Alle kaldte til Christi Lidelsers Samfund, skulle lide med ham, at vi og kunne seire med ham, skulle dannes til at ligne ham i hans Død, at vi da og kunne opreises med ham«, s. 47. – **Silke med Ordener og Stjerner**: Biskop Mynster blev i 1836 dekoreret med ordenen Storkors af Dannebrog; som gejstlig ridder af denne orden bar han et guld kors i et bånd om halsen og et storkors forsynet med sølvstråler, der dannede en stjerne, fæstnet på venstre bryst. Som biskop over Sjællands stift måtte han bære ornat i fuld fløjel – modsat de øvrige biskopper, som bar ornat i silke med fløjelsforstykke, jf. forordning af 13. marts 1683, kap. 1, § 5.

I trykt udgave: Bind 21 side 16 linje 11

◀ **»husk paa, Du veed ikke ... lide for Sandheden«** : Hvis der er tale om et virkeligt og ikke blot et tænkt citat, har dette ikke ladet sig identificere.

I trykt udgave: Bind 21 side 16 linje 16

◀ **en Velærværdighed** : en præst. – If. rangforordningen af 14. okt. 1746 (med ændringer ved bekendtgørelse af 12. aug. 1808) blev embedsmænd og titelindehavere placeret i ni rangklasser, som igen var opdelt i rangnumre. Rangforordningen blev årligt publiceret i *Kongelig Dansk Hof- og Stats-Calender og Veiviser eller Anviisning til Kiøbenhavn, Christianshavns, Forstædernes og Frederiksbergs Beboere*, hvori alle rangpersoner var anført med deres behørigt tiltaleformularer (se også »Titulaturer til Rangpersoner i alfabetisk Orden« i C. Bartholin *Almindelig Brev- og Formularbog* bd. 1-2, Kbh. 1844, ktl. 933; bd. 1, s. 49-56). 'Velærværdighed' brugtes ved tiltale eller omtale af en præst eller anden gejstlig person, der var af lavere el. uden rang, mens gejstlige i 2.-6. rangklasse blev tiltalt som 'Højærværdighed'.

I trykt udgave: Bind 21 side 16 linje 22

◀ **Nei, Fatter, dette er ogsaa Comedie** : pastiche på Holberg, jf. fx *Barselstuen. Comoedie Udi Fem Acter* (1724), 4. akt, 6. sc.: »Jeg kan min Troe ikke andet end lee af alt dette, det er jo ikke andet end en Comoedie.« *Den Danske Skue-Plads* bd. 1-7, Kbh. 1758 eller 1788 [1731-54], ktl. 1566-1567; bd. 2. Bindene er uden års- og sidetal.

I trykt udgave: Bind 21 side 16 linje 27

◀ **Den, der nærmest skulde have forstaaet En** : det vil formentlig sige Mynster (17,23).

I trykt udgave: Bind 21 side 16 linje 34

◀ **Gradestokken** : målestokken

I trykt udgave: Bind 21 side 17 linje 9

◀ **Anstødet** : forhindringen, vanskeligheden.

I trykt udgave: Bind 21 side 17 linje 13

◀ **moderne Form af en Dommer** : dvs. moderne i forhold til de 'dommere', der if. Dommerbogen i GT blev sendt af Gud til at lede og frelse Israel fra afgudsdyrkelse og fjender. Dommertiden dækkede perioden fra Josva til Samuel.

I trykt udgave: Bind 21 side 17 linje 21

◀ **i Artiklen »aabenbare Skriftemaal« ... begge vare nævnte der** : I avisartiklen »Aabenbart Skriftemaal« i *Fædrelandet*, nr. 904, 12. juni 1842, sp. 7245-7252 (SV2 13, 433-442), hævdede SK, at han adskillige gange de sidste fire måneder fejlagtigt var blevet udlagt som forfatter af en række anonyme artikler og flyveblade; »jeg beder derfor de gode Mennesker, som interessere sig for mig, aldrig at ansee mig for Forfatter af Noget, hvorpaa mit Navn ei staaer«, sp. 7246f. (SV2 13, 435). – **Enten - Eller**: *Enten - Eller. Et Livs-Fragment udgivet af Victor Eremita* udkom den 20. feb. 1843; manuskriptet var færdigt o. sept. 1842, jf. tekstredigørelsen til *Enten - Eller* i SKS K2-3, 57. – **Heiberg**: Johan Ludvig Heiberg (1791-1860), da. digter, tidsskriftudgiver, litteratur- og teaterkritiker og (fra 1824) erklæret hegeliansk filosof; i 1829 udnævnt til titulær professor, var 1830-36 docent i logik, æstetik og da. litteratur ved den nyoprettede, kongelige militære højskole; fra 1829 ansat som teaterdigter og fast oversætter ved Det kongelige Teater, for hvilket han fra 1839 fungerede som censor; i 1831 gift med skuespillerinden Johanne Luise Pätges (21,11), med hvem han gjorde sit hjem søgt af det dannede borgerskab. SK publicerede i 1835-36 sine første artikler i Heibergs toneangivende æstetiske tidsskrift *Kjøbenhavns flyvende Post. Interimsblade* (18,9), hvorefter han i en periode synes at have haft sin gang hos Heibergs. Heiberg nævnes i »Aabenbart Skriftemaal«, hvor han ironisk modstilles G.J.B. Carstensen (den senere grundlægger af Tivoli), kendt som udgiver af ugebladet *Figaro*, der fra 3. april til 25. dec. 1842 blev suppleret med »Nye Intelligensblade«, som polemiserede mod Heiberg og dennes tidsskrift *Intelligensblade*, der udkom fra 15. marts 1842 til 1. marts 1844: »Betydningsfuld er Tiden. Er man ei overbevist af hvad jeg her har anført; føler man ei den uhyre Intensitet, ethvert Individ har, endsige da Summen af dem, saa vil jeg anføre endnu et Træk. Carstensen er bleven betydningsfuld, ikke ved sin Frisure; thi dertil indrømme vi ham alle Hoved, men ved sit Hoved, Professor Heiberg er bleven ubetydelig«, sp. 7248f. (SV2 13, 438). – **Mynster**: Jakob Peter Mynster (1775-1854), da. præst, forfatter og politiker; sognepræst i Spjellerup på Sydsjælland 1801-11, residerende kapellan ved Vor Frue Kirke i Kbh. 1811-28, fra 1826 desuden hofprædikant; fra 1828 kgl. konfessionarius samt hof- og slotspræst ved Christiansborg Slotskirke, fra 1834 biskop over Sjællands stift. Mynster nævnes i »Aabenbart Skriftemaal«, hvor SK netop har givet en sarkastisk skildring af tidens hang til at organisere sig i partiretninger: »Hvad Under da, at naar der, om ei daglig, saa dog een Gang om Maaneden, høres en prøvet, en alvorlig, bevæget, høiærværdig Stemme, at den ei paaagtes; thi det er kun en stor Mand, der taler, intet Parti, det er kun en enlig Røst, ingen Partistemme«, sp. 7248 (SV2 13, 437).

I trykt udgave: Bind 21 side 17 linje 23

◀ **saa kom H. selv ... som han aldrig holdt** : Heiberg omtalte *Enten - Eller* i artiklen »Litterær Vintersæd« i *Intelligensblade*, nr. 24, 1. marts 1843 (jf. ktl. U 56); bd. 2, s. 285-292; s. 288-292. Sidst i omtalen antyder Heiberg, at han vil læse bogen nøjere igennem for at danne sig en bestemt anskuelse af dens betydning og forelægge denne for læserne, s. 292. Dette gjorde han imidlertid ikke, og af SKs senere skrifter anmeldte han kun *Gjentagelsen*, nemlig i »Det astronomiske Aar« i *Urania. Aarbog for 1844*, udg. af J.L. Heiberg, Kbh. [1843], ktl. U 57, s. 97-102. – **item**: lat. endvidere, ligeledes.

I trykt udgave: Bind 21 side 17 linje 32

◀ **Cotterie**-Modstand: klub, sluttet selskab; sammenspished.

I trykt udgave: Bind 21 side 17 linje 34

◀ **Pøbelagtigheden** : dvs. *Corsaren* (14,6).

I trykt udgave: Bind 21 side 17 linje 36

◀ **Endelig slog jeg saa dog til paa Pøbelagtigheden - og H. lod mig i Stikken** : sigter til SKs artikel i *Fædrelandet* den 27. dec. 1845 (40,39), som gav anledning til, at SK blev genstand for *Corsarens* satire og pøbelens chikaner. – **H. lod mig i Stikken**: Heiberg synes ikke at have udtalt sig offentligt om *Corsaren* i anledning af bladets angreb på SK i 1846 (hvorimod han gav bladet en drøj medfart i sit digt »Skuespilhuset i Kjøbenhavn« i *Danmark. Et malerisk Atlas* bd. 1-2, Kbh. 1842-43; bd. 1, s. 43f., s. 44f. og s. 48). – Se også SK's senere erindring med reference til *Corsarens* angreb på ham i 1846, i journalen NB17: »Privat har baade Heiberg og Ploug og Hage (den Gang Redakteur af Folkebladet) og Andre takket mig. Ja, det ligner ogsaa Noget for Chefen i Literaturen og Redakteurerne, der egentlig vare Dem, der skulde handle, saa *privat* at takke« (*Pap. X 2 A 638*, s. 461f.).

I trykt udgave: Bind 21 side 18 linje 1

◀ **munklet** : hvisket.

I trykt udgave: Bind 21 side 18 linje 3

◀ **indulgerede** : tillod, gav efter for; så igennem fingre med.

I trykt udgave: Bind 21 side 18 linje 3

◀ **Pfui** : fy, føj (lydmalende ord, der skulle gengive lyden af kraftig spytten som tegn på foragt).

I trykt udgave: Bind 21 side 18 linje 6

◀ **Flyveposten** : alm. betegnelse for et tidsskrift udg. og red. af J.L. Heiberg, først under navn af *Kjøbenhavns flyvende Post* (1827-28 og 1830), dernæst under navn af *Kjøbenhavns flyvende Post. Interimsblade* (1834-37).

I trykt udgave: Bind 21 side 18 linje 9

◀ **»Ogsaa et Forsvar for Qvindernes Emancipation.«** : artikel af SK, signeret med mærket A, »Ogsaa et Forsvar for Qvindens høie Anlæg« i *Kjøbenhavns flyvende Post. Interimsblad*, nr. 34, 17. dec. 1834 (SV2 13, 11-13).

I trykt udgave: Bind 21 side 18 linje 11

◀ **»Kjøbenhavnspostens Morgenbetragtninger.«** : artikel af SK, signeret med mærket B, »Kjøbenhavnspostens Morgenbetragtninger i Nr. 43« i *Kjøbenhavns flyvende Post. Interimsblad*, nr. 76, 18. feb. 1836 (SV2 13, 14-20).

I trykt udgave: Bind 21 side 18 linje 13

◀ **»om Fædrelandets Polemik«** : dobbeltartikel af SK, signeret med mærket B, i *Kjøbenhavns flyvende Post. Interimsblad*, nr. 82, 12. marts 1836, sp. 1-8, og nr. 83, 15. marts 1836 (SV2 13, 21-29 og 29-32).

I trykt udgave: Bind 21 side 18 linje 14

◀ **»Til Orla Lehmann«** : artikel af SK, signeret S. Kierkegaard, i *Kjøbenhavns flyvende Post. Interimsblad*, nr. 87, 10. april 1836 (SV2 13, 33-44).

I trykt udgave: Bind 21 side 18 linje 15

◀ **Fædrelandet** : liberal avis, grundlagt 1834, udkom indtil 1839 som ugeblad, derefter som dagblad; stod i opposition til enevælden, men fungerede efter dennes fald i marts 1848 nærmest som organ for de nationalliberale ministre i det såkaldte Martsministerium.

I trykt udgave: Bind 21 side 18 linje 16

◀ **»Aabenbart Skriftemaal«** : 17,23.

I trykt udgave: Bind 21 side 18 linje 17

◀ **»Hvo er Forfatteren af Enten - Eller« under Mærket FF** : artikel af SK, signeret A.F....., »Hvo er Forfatteren af Enten - Eller« i *Fædrelandet*, nr. 1162, sp. 9330-9332, 27. feb. 1843 (SV2 13, 443-447).

I trykt udgave: Bind 21 side 18 linje 18

◀ **Artikel angaaende den Prædiken ... holdt i Seminariet** : artikel af SK »En lille Forklaring« i *Fædrelandet*, nr. 1236, 16. maj 1843, sp. 9921f. (SV2 13, 453f.). I artiklen imødegår SK en påstand om, at han har afsløret sig som forfatter af *Enten - Eller*, da den prædiken, der afslutter værket, »Det Opbyggelige, der ligger i den Tanke, at mod Gud have vi altid Uret« (SKS 3, 320-332), angiveligt skulle være identisk med den prøveprædiken, som han under sine studier ved Pastoralseminariet 1840-41 havde holdt i Holmens Kirke den 12. januar 1841 (trykt som *Pap.* III C 1).

I trykt udgave: Bind 21 side 18 linje 19

◀ **»En flygtig Bemærkning betræffende en Enkelthed i D. Juan.«** : artikel af SK, signeret med mærket A, »En flygtig Bemærkning betræffende en Enkelthed i Don Juan« i *Fædrelandet*, nr. 1890-1891, 19.-20. maj 1845, sp. 15147-15152 og sp. 15155-15159 (SV2 13, 481-492).

I trykt udgave: Bind 21 side 18 linje 21

◀ **»En Erklæring og Lidt til.«** : artikel af SK »En Erklæring og Lidt til« i *Fædrelandet*, nr. 1883, 9. maj 1845, sp. 15093-15096 (SV2 13, 455-458).

I trykt udgave: Bind 21 side 18 linje 22

◀ **to Artikler af Frater Taciturnus** : to artikler af SK, begge signeret Frater Taciturnus (den pseudonyme forfatter af 3. del af *Stadier paa Livets Vej*, 1845), »En omreisende Æsthetikers Virksomhed, og hvorledes han dog kom til at betale Gjæstebudet« i *Fædrelandet*, nr. 2078, 27. dec. 1845, sp. 16653-16658 (SV2 13, 459-467), og »Det dialektiske Resultat af en literair Politi-Forretning« i *Fædrelandet*, nr. 9, 10. jan. 1846, sp. 65-68 (SV2 13, 468-471).

I trykt udgave: Bind 21 side 18 linje 23

◀ **Med Taarer i Øinene ... hvad jeg ikke kunde gjøre** : sigter enten til SKs tidligere forlovede, Regine Olsen, eller hendes far, Terkild Olsen: Da SK den 11. aug. 1841 havde søgt at bryde forlovelsen ved at sende Regine sin forlovelsesring retur, forsøgte hun at få ham i tale i hans lejlighed i Nørregade, jf. optegnelsen »Mit Forhold til hende« fra o. 1. sept. 1849 i journalen NB12: »Istedetfor at lade Sagen nu være afgjort, gaaer hun op paa mit Værelse i min Fraværelse og skriver mig en aldeles fortvivlet Billet, hvor hun besværges mig for Jesu Christi Skyld og ved Mindet om min afdøde Fader ikke at forlade hende« (*Pap.* X 1 A 667, s. 422). To måneder senere, den 11. okt. 1841, brød SK endegyldigt forlovelsen, men traf samme aften hendes far i Det kgl. Teater, jf. notesbog 15:4: »Han sagde: det bliver hendes Død, hun er ganske fortvivlet. Jeg sagde: jeg skal nok bringe hende i Ro; men Sagen er afgjort. Han sagde: jeg er en stolt Mand; det er haardt; men jeg beder Dem slaae ikke op med hende«, SKS 19, 435,41-436,7.

I trykt udgave: Bind 21 side 18 linje 28

◀ **udisputeerlig** : ubestrideligt.

I trykt udgave: Bind 21 side 19 linje 3

◀ **at jeg for egen Regning saa godt som har existeret qua Forfatter** : Indtil 1847 var SK sin egen forlægger, hvilket vil sige, at han selv forestod og finansierede produktionen af sine bøger, der blev solgt i kommission. I august 1847 indgik SK en aftale med forlagsboghandler C.A. Reitzel om, at denne formedelst et samlet honorar på 1425 rigsdaler skulle overtage restoplagene af de værker, han hidtil havde haft i kommission, herunder udgifterne ved trykning af SKs sidste værk, *Opbyggelige Taler i forskjellig Aand* (1847). De følgende værker, *Kjerlighedens Gjerninger* (1847) og *Christelige Taler* (1848), blev begge udgivet med C.A. Reitzel som forlægger, sådan at SK nu modtog et honorar på hhv. 270 og 220 rigsdaler, mens forlæggeren afholdt alle omkostninger ved produktionen. Jf. F. Brandt og E. Thorkelin *Søren Kierkegaard og pengene*, 2. udg., Kbh. 1993 [1935], s. 31 og s. 34.

I trykt udgave: Bind 21 side 19 linje 3

◀ **mit største Værk ikke engang anmeldt** : sigter formentlig til *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift* (57,38), som dog blev anmeldt, nemlig anmeldt af »Prosper naturalis de molinasky« (dvs. P.L. Møller) i *Kjøbenhavnsposten*, nr. 73 og nr. 74, den 27. og 28. marts 1846, af P.W. Christensen i »Troen og Dialektiken. Imod S. Kierkegaard« i *Dansk Kirketidende*, nr. 29, den 29. marts 1846 (bd. 1, sp. 475-482), gendrevet af samme P.W. Christensen i »Troens Dialektik« i *Dansk Kirketidende*, nr. 52, den 20. sept. 1846 (bd. 1, sp. 841-856), og omtalt i de anonyme artikler »Kjøbenhavnspostens Anmeldelse af 'afsluttende uvidenskabelig Efterskrift« og »Afslyttende uvidenskabelig Efterskrift« i *Nyt Aftenblad* (udg. og red. af H. Trojel), nr. 75 og nr. 76, den 30. og 31. marts 1846. Jf. også artiklen »S. Kierkegaard og hans Recensenter« i *Den Frisindede* (udg. og red. af C. Rosenhoff), nr. 58, den 19. maj 1846.

I trykt udgave: Bind 21 side 19 linje 8

◀ **dets Forfatter ved Pøbelagtigheden udpeget til at kjendes af enhver Skomagerdreng** : Den 2. jan. 1846, kort før udgivelsen af *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift*, indledte *Corsaren* (14,6) sit satiriske angreb på SK, hvorved han bl.a. blev genstand for P. Klæstrups karrikaturtegninger, jf. *Corsaren*, nr. 276, 2. jan. 1846; nr. 277, 9. jan. 1846; nr. 278, 16. jan. 1846; nr. 279, 23. jan. 1846; nr. 280, 30. jan. 1846; og nr. 285, 6. marts 1846.

I trykt udgave: Bind 21 side 19 linje 9

◀ **insulterer** : forhåner.

I trykt udgave: Bind 21 side 19 linje 11

◀ **Poeniterende** : angrende el. bodgørende.

I trykt udgave: Bind 21 side 19 linje 15

◀ **Poenitentse** : bod.

I trykt udgave: Bind 21 side 19 linje 18

◀ **angerløs, saalidet som Josephs Brødre ere det, fordi Joseph blev til noget Stort** : Josef, Jakobs yndlingssøn, pådrog sig sine brødres misundelse, hvorfor de solgte ham til ismaelitiske handelsmænd, der bragte ham med sig fra Palæstina til Egypten, hvor han efter at have været tjener og fange endte som Faraos førsteminister, 1 Mos 37-41. Under en hungersnød sendte Jakob sine øvrige sønner til Egypten, men da Josef genkendte dem, bad han dem drage tilbage til Palæstina efter deres far, sådan at de alle kunne bo i Egypten, 1 Mos 42-49. Efter Jakobs død frygtede Josefs brødre, at han ville stræbe dem efter livet for at gøre gengæld for alt det onde, de havde gjort mod ham, men Jakob tilgav dem, da de bad ham om tilgivelse og tilbød at blive hans trælle, 1 Mos 50.

I trykt udgave: Bind 21 side 19 linje 20

◀ **begyndt min Forfatter-Virksomhed** : med *Enten - Eller* (17,23).

I trykt udgave: Bind 21 side 19 linje 29

◀ **Jeg begyndte som Æstetiker ... at blive Xsten** : Efter udgivelsen den 20. feb. 1843 af *Enten - Eller*, hvis første del bestod af æstetikerens A's papirer, gik der mindre end tre måneder, inden SK den 16. maj 1843 udgav sin første samling af opbyggelige taler, *To opbyggelige Taler* (SKS 5). - **udviste**: påviste, udpegede.

I trykt udgave: Bind 21 side 20 linje 1

◀ **Saaledes fremstiller jeg mig selv ... tilhører jeg Historien** : sigter til manuskriptet til *Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed / En ligefrem Meddelelse, Rapport til Historien* (posthumt udg. af P.C. Kierkegaard, Kbh. 1859), som SK udarbejdede i løbet af sommeren og efteråret 1848; manuskriptet var så godt som færdigt i nov. 1848, jf. journalen NB7:36, s. 94.

I trykt udgave: Bind 21 side 20 linje 4

◀ **hvad der er mig forundt, det veed jeg vel selv** : sml. »En første og sidste Forklaring« i *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift*, Kbh. 1846, hvor SK vedkender sig det pseudonyme forfatterskab og takker Guds styrelse for at have »forundt mig meget Mere end hvad jeg nogensinde havde ventet«, SKS 7, 572,5. I journalerne NB3-5 udtrykker SK hyppigt en lignende taknemmelighed, fx NB3:28, SKS 20, 258,6-8, NB4:72, SKS 20, 322,35, og NB5:41, SKS 20, 389,15f.

I trykt udgave: Bind 21 side 20 linje 11

◀ **dømme langsomt** : Udtrykket skyldes formentlig Visd 12,10 (GT-1740): »Men i det du dømte saa langsom, gav du dem Rum til Omvendelse« (GT-1992 har: »men ved at dømme dem lidt efter lidt gav du dem mulighed for at omvende sig«).

I trykt udgave: Bind 21 side 20 linje 13

◀ **et falsum** : 13,22.

I trykt udgave: Bind 21 side 19m linje 1

◀ **pia fraus** : lat. fromt bedrag.

I trykt udgave: Bind 21 side 19m linje 2

◀ **Tiden fandt ... med ... Aands-Evner begavet** : 13,22.

I trykt udgave: Bind 21 side 19m linje 5

◀ **Enten - Eller** : 17,23.

I trykt udgave: Bind 21 side 20m linje 7

◀ **Frygt og Bæven** : 13,28.

I trykt udgave: Bind 21 side 20m linje 9

◀ **en Poeniterende** : en, der angrrer el. gør bod.

I trykt udgave: Bind 21 side 20m linje 15

◀ **fremstiller min hele Stræbens Sammenhæng** : nemlig i manuskriptet til *Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed* (20,4).

I trykt udgave: Bind 21 side 20 linje 25

◀ **Krisen i en Skuespillerindes Liv trykke i Fædrelandet** : sigter til føljetonen »Krisen og en Krise i en Skuespillerindes Liv«, som SK under signaturen *Inter et Inter* lod trykke i *Fædrelandet* (18,16), nr. 188-191, 24. til 27. juli 1848, sp. 1485-1490, sp. 1493-1500, sp. 1501-1506 og sp. 1509-1516 (SV2 10, 367-390). Artiklen var foranlediget af den skepsis, som mødte den 34-årige fru Heiberg (se næste kommentar), da hun fra 23. jan. til 19. marts 1847 optrådte i rollen som den purunge Julie i Shakespeares tragedie *Romeo og Julie* på Det kgl. Teater. Fru Heiberg overtog rollen fra den 16-årige debutant Emma Meier, der spillede rollen fra dec. 1845 til feb. 1846. Selv havde fru Heiberg også som 16-årig spillet rollen, men nu mente nogen – i modsætning til SK – at hun var for gammel til den.

I trykt udgave: Bind 21 side 21 linje 8

◀ **at skyldte Fru Heiberg det ... Mad. Nielsen** : Anna Nielsen (1803-56), fra 1821 skuespiller ved Det kgl. Teater, hvor hun i sit vidtfavnende repertoire levendegjorde et utal af forskellige kvinderoller, især hustru- og moderroller; gift med skuespilleren N.P. Nielsen, der ikke var i rangen (16,22), hvorfor hun efter tidens skik blev benævnt madam (forkortet mad.) og ikke fru. Trods sit talent stod hun i skyggen af fru Heiberg, men i *Stadier paa Livets Vei* (1845) lader SK pseudonymen Assessor Wilhelm hylde hende i en lang fodnote, hvor man får indtryk af, at fru Heibergs beundrere har knap så meget at have deres beundring i som madam Niensens har, da »denne Skuespillerinde bliver betragtet som værende af anden Rang, hvilket hun ogsaa er, naar Fordringen er at løbe omkaps i Øieblikket, og at virke ikke ved det Bestandige, men ved det Forsvindende« (SKS 6, 125,22-24). – **Fru Heiberg**: Johanne Luise Heiberg, født Pätges (1812-90), feteret skuespillerinde ved Det kgl. Teater, hvor hun fra 1823 spillede en lang række heltinderoller, som ofte var skrevet særligt til hende, bl.a. af hendes mand siden 1831, J.L. Heiberg (17,23); som hustru til Heiberg, der var professor og dermed i rangen, kunne hun titulere sig fru og ikke blot madam.

I trykt udgave: Bind 21 side 21 linje 11

◀ **igjen at pirre lidt ved Heiberg** : SK havde tidligere drillet J.L. Heiberg (17,23), især i *Forord* (1843), der kunne læses som én lang satire over ham.

I trykt udgave: Bind 21 side 21 linje 13

◀ **Giødvad** : Jens Finsteen Giødwad (1811-91), da. jurist og journalist, siden 1841 medredaktør og -udgiver af *Fædrelandet*, SKs nære ven, som bl.a. hjalp med korrekturlæsning og indgåelse af aftaler med trykkeriet.

I trykt udgave: Bind 21 side 21 linje 16

◀ **jeg har nu i saa lang Tid beskæftiget mig udelukkende med det Religieuse** : nemlig ved i de forløbne to år efter udgivelsen af *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift* den 27. feb. 1846 og *En litterair anmeldelse* den 30. marts 1846 at have udgivet *Opbyggelige Taler i forskjellig Aand* den 13. marts 1847, *Kjerlighedens Gjerninger* den 29. sept. 1847 og *Christelige Taler* den 25. april 1848.

I trykt udgave: Bind 21 side 21 linje 18

◀ **de litteraire Angreb** : det vil især sige *Corsarens* angreb på SK fra jan. 1846 (19,9), men her kan også tænkes på P.L. Møllers anmeldelse af *Stadier paa Livets Vei* i dec. 1845 (40,39) samt hhv. P.L. Møllers og P.V. Christensens anmeldelse af *Afsluttede uvidenskabelig Efterskrift*, begge i marts 1846 (19,8).

I trykt udgave: Bind 21 side 21 linje 22

◀ **da jeg skrev Enten - Eller** : SK skrev manuskriptet til *Enten - Eller* (17,23) fra o. okt. 1841 til o. sept. 1842, jf. tekstredigeringen til *Enten - Eller* i SKS K2-3, 54-58.

I trykt udgave: Bind 21 side 21 linje 28

◀ **reducerede Subjekter** : personer, for hvem det er gået tilbage.

I trykt udgave: Bind 21 side 21 linje 34

◀ **diætetisk Feil** : fejl mht. diæten, dvs. den af lægen foreskrevne levevis, især mht. kosten; manglende tilbageholdenhed.

I trykt udgave: Bind 21 side 22m linje 5

◀ **Artiklen selv er jo ogsaa meget ældre** : I trykmanuskriptet dateres artiklen »Sommeren 1847«, men herunder har SK overstreget følgende: »Artiklen er da endnu ældre, men bestemt husker jeg ikke« (*Pap. VIII 2 B 90,26*). Dog kan den ikke være ældre end fru Heibergs optræden i rollen som Julie ml. 23. jan. og 19. marts 1847 (21,8).

I trykt udgave: Bind 21 side 22m linje 14

◀ **Og nu maa Læren ... og Forsoningen** : Sml. journalen NB4:76, hvor SK allerede i marts 1848 projekterer en ny bog med en lignende titel: »*Helbredelsen i Grunden. / den christelige Lægedom. / Forsoningen*«, SKS 20, 324,21.

I trykt udgave: Bind 21 side 22 linje 24

◀ **at skrive en mindre Bog »Salig Den, som ikke forarges paa mig«** : citat fra Matt 11,6 (NT-1819): »salig er den, som ikke forarges paa mig.« Manuskriptet til den planlagte bog, »Salig Den, som ikke forarges paa mig«, ligger færdigt i midten af aug. 1848, altså mindre end en måned senere, jf. NB6:74. Senere indarbejdes det som nr. II i *Indøvelse i Christendom* (1850).

I trykt udgave: Bind 21 side 22 linje 30

◀ **Dette bliver et Pendant til »Kommer hid.«** : citat fra Matt 11,28 (NT-1819): »Kommer hid til mig Alle, som arbeide og ere besværede! og jeg vil give Eder Hvile.« Manuskriptet til »Kommer hid alle I, som arbeide og ere besværede, jeg vil give Eder Hvile«, som SK havde udarbejdet tidl. på året, blev senere indarbejdet som nr. I i *Indøvelse i Christendom*.

I trykt udgave: Bind 21 side 23 linje 1

◀ **hver Gang Xstus har sagt dette Ord** : Udtrykket findes kun i beretningen om Johannes Døber, der sidder fængslet og derfra sender sine disciple til Jesus for at spørge, om han er den kommende Messias. Hertil svarer Jesus: »Blinde see og Halte gaae, Spedalske renses og Døve høre, Døde staae op, og Evangelium prædikes for Fattige; og salig er den, som ikke forarges paa mig«, Matt 11,5-6 (NT-1819), og parallelstedet i Luk 7,22-23. Jf. dog også Matt 26,31, hvor Jesus skærtorsdag aften siger til sine disciple: »i denne Nat skulle I alle forarges paa mig«, Matt 26,31 (NT-1819), og parallelstedet i Mark 14,27. Jf. endvidere Joh 16,1, hvor Jesus siger til disciplene: »Dette haver jeg talet til Eder, at I skulle ikke forarges« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 21 side 23 linje 2

◀ **cfr Journalen NB2 p. 250** : jf. journalen NB2:253, SKS 20, 235.

I trykt udgave: Bind 21 side 22m linje 21

◀ **den ængstede Samvittighed** : sigter til et alm. forekommende tema hos Luther (66,17), jf. journalen NB:79: »Det er Ypperligt, det ene Fornødne og det ene Forklarende hvad Luther siger: at hele denne Lære (om Forsoningen, og i Grunden hele Xstd.) maa henføres til den ængstede Samvittigheds Kamp«, SKS 20, 69,1. Se fx Luthers prædiken over evangeliet til første søndag i advent i *En christelig Postille sammendragen af Dr. Morten Luthers Kirke- og Huuspostiller*, overs. af J. Thisted, bd. 1-2, Kbh. 1828, ktl. 283; bd. 1, s. 15-30 (især s. 18, s. 20f., og s. 27f.); og artiklen »Gewissen« i *Geist aus Luther's Schriften oder Concordanz*, udg. af F.W. Lomler, G.F. Lucius, J. Rust, L. Sackreuter og E. Zimmermann, bd. 1-4, Darmstadt 1828-31, ktl. 317-320; bd. 2, 1829, s. 327-346.

I trykt udgave: Bind 21 side 23 linje 15

◀ **den lille Artikel** : dvs. »Krisen og en Krise i en Skuespillerindes Liv« (21,8).

I trykt udgave: Bind 21 side 23 linje 31

◀ **Giødvad** : 21,16.

I trykt udgave: Bind 21 side 23 linje 37

◀ **at glæde nogle enkelte Msker** : nemlig Giødvad og fru Heiberg (21,11).

I trykt udgave: Bind 21 side 26 linje 5

◀ **det er jo ogsaa ældre** : 22m,14.

I trykt udgave: Bind 21 side 26 linje 20

◀ **Artiklen underskrevet: Sommeren 1847** : således i trykmanuskriptet (22m,14).

I trykt udgave: Bind 21 side 26 linje 21

◀ **de allerede færdige Manuskripter** : nemlig til *En Cyclus ethisk-religieuse Afhandlinger* (47,26), *Sygdommen til Døden* (47,27), »Kommer hid alle I som arbeide og ere besværede, jeg vil give Eder hvile« (23,1), *Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed* (20,4) og »Tre 'Noter' betræffende min Forfatter-Virksomhed« bestående af: (1) »Til Dedicationen 'hiin Enkelte'«, opr. skrevet i 1846, jf. *Pap. IX B 63,4-5*, s. 350-357; (2) »Et Ord om min Forfatter-Virksomheds Forhold til 'hiin Enkelte'«, opr. skrevet i 1847, jf. *Pap. IX B 63,6-13*, s. 357-374; og (3) »Forord til 'Fredags-Talerne'«, oprindeligt skrevet i 1847, jf. *Pap. IX B 63,14*, s. 375-377.

I trykt udgave: Bind 21 side 26m linje 4

◀ **Alt det med Forargelsens Mulighed** : jf. NB6:24, s. 22,2-8.

I trykt udgave: Bind 21 side 26 linje 33

◀ **den i endnu strengere Forstand ... det Christelige** : sigter til 'de allerede færdige manuskripter' (26m,4).

I trykt udgave: Bind 21 side 27 linje 3

◀ **at have været færdig til at gjøre det, altsaa fundet det ganske rigtigt, ønskeligt** : nemlig at udgive »Krisen og en Krise i en Skuespillerindes Liv« (21,8), jf. NB6:24, NB6:24.a og NB6:27.

I trykt udgave: Bind 21 side 27 linje 13

◀ **Det var da en Lykke, at jeg gjorde Alvor deraf** : nemlig at lade *Fædrelandet* bringe »Krisen og en Krise i en Skuespillerindes Liv« som føljeton 24. til 27. juli 1848 (21,8).

I trykt udgave: Bind 21 side 27 linje 26

◀ **Pfui** : fy, føj (lydmalende ord, der skulle gengive lyden af kraftig spyttens som tegn på foragt).

I trykt udgave: Bind 21 side 27 linje 27

◀ **Vattersot** : 'vandsyge', sygelig tilstand karakteriseret ved væskeophobning i vævene el. legemets hulheder.

I trykt udgave: Bind 21 side 27 linje 29

◀ **fortrydt** : fortrudt.

I trykt udgave: Bind 21 side 27 linje 31

◀ **Førend jeg rykker frem for sidste Gang** : ved at udgive de afgjort religiøse skrifter, jf. NB6:28 og 27,3.

I trykt udgave: Bind 21 side 27 linje 34

◀ **til at offres er jeg dog indviet** : sml. *Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed* (20,4), som SK netop arbejdede på i sommeren 1848: »Meget langt tilbage i min Erindring gaaer den Tanke, at der i hver Generation er et Par eller Tre, som blive offrede paa de Andre, brugte til i frygtelige Lidelser at opdage, hvad der kommer de Andre til Gode; saaledes forstod jeg tungsindigt mig selv, at jeg var udseet dertil«, s. 61 (SV2 13, 606f.).

I trykt udgave: Bind 21 side 28 linje 10

◀ **Prof. Heiberg (...) og hans** : dvs. professor J.L. Heiberg (17,23) og hans hustru, skuespilleren Johanne

Luise Heiberg (21,11), der er genstand for SKs lovprisning i »Krisen og en Krise i en Skuespillerindes Liv« (21,8). To år tidl. havde SK i *En literair Anmeldelse* (Kbh. 1846) anmeldt romanen *To Tidsaldre*, udg. af Heiberg og anonymt skrevet af hans mor, Thomasine Gyllembourg.

I trykt udgave: Bind 21 side 28 linje 12

◀ **Ps. 116, 10: jeg troer derfor taler jeg, men jeg er saare ydmyget** : Sl 116,10: »Jeg troede, derfor talede jeg; jeg var saare plaget« (GT-1740).

I trykt udgave: Bind 21 side 28m linje 1

◀ **udelukkende at være opbyggelig Forfatter i to Aar** : 21,18.

I trykt udgave: Bind 21 side 28 linje 22

◀ **en lille Artikel om en Skuespillerinde** : »Krisen og en Krise i en Skuespillerindes Liv« (21,8).

I trykt udgave: Bind 21 side 28 linje 27

◀ **tælle Haarene paa mit Hoved** : sigter til Jesu ord til disciplene om, at deres hovedhår er talte, jf. Matt 10,30.

I trykt udgave: Bind 21 side 29 linje 6

◀ **den lille Artikel** : »Krisen og en Krise i en Skuespillerindes Liv« (21,8).

I trykt udgave: Bind 21 side 30 linje 1

◀ **in toto** : lat. i det hele, helt og aldeles, overhovedet.

I trykt udgave: Bind 21 side 30 linje 20

◀ **alle de Smaa-Artikler ... jeg hidtil har skrevet** : jf. NB6:17 og se kommentarerne dertil; foruden de der nævnte artikler kommer i juli 1848 »Krisen og en Krise i en Skuespillerindes Liv« (21,8).

I trykt udgave: Bind 21 side 30 linje 21

◀ **Journalliteraturen** : dvs. avislitteraturen.

I trykt udgave: Bind 21 side 31 linje 3

◀ **»Krisen og en Krise«** : »Krisen og en Krise i en Skuespillerindes Liv« (21,8).

I trykt udgave: Bind 21 side 31 linje 7

◀ **Pseudonymet** : dvs. det pseudonym, som SK udgav artiklen under, nemlig *Inter et Inter* (SV2 10, 390).

I trykt udgave: Bind 21 side 31 linje 8

◀ **Prof. Heiberg** : J.L. Heiberg (17,23).

I trykt udgave: Bind 21 side 31 linje 9

◀ **subaltern** : underordnet.

I trykt udgave: Bind 21 side 31 linje 14

◀ **han har ikke handlet forsvarligt mod mig** : sigter formentlig til Heibergs omtale af *Enten - Eller* (17,32) og hans tavshed efter *Corsarens* angreb på SK (19,9).

I trykt udgave: Bind 21 side 31 linje 17

◀ **selv efter den Tid ... væsentligen i Hævd** : sigter måske til SKs artikel »En Erklæring og lidt til« i *Fædrelandet*, nr. 1883, 9. maj 1845, hvor SK omtaler ham som »den legitime Hersker i dansk Literatur, Prof. Heiberg«, sp. 15.095 (SV2 13, 457).

I trykt udgave: Bind 21 side 31 linje 18

◀ **Biskop Mynster (...) var Landsbypræst ... saa besøgt som sømmeligt er** : Efter at have været sognepræst i Spjellerup 1801-11 blev J.P. Mynster (17,23) residerende kapellan ved Vor Frue Kirke frem til 1828; af prædikantlisterne i *Adresseavisen* ses han i 1815 at have prædikeret 28 gange på søn- og helligdage, i

1820 31 gange og i 1825 29 gange. I København var kirkegangen i 1810'erne beskeden, men i 1820'erne blev den betydeligt større, ligesom især Mynster blev en meget søgt prædikant. – **ordinair Klædespræst:** modsat en præst, der ved desuden at være biskop, kgl. konfessionarius el. doktor i teologi måtte bære et særligt ornat af silke, fløjel o.l., jf. forordning af 13. marts 1683, kap. 1, § 5.

I trykt udgave: Bind 21 side 31 linje 21

◀ **Nu er han en Olding ... ikke just saa overordl. besøgt** : I april 1848 prædikede den 72-årige Mynster søndag den 2. til højmesse i Slotskirken (jf. *Adresseavisen*, nr. 78, 1. april 1848) og 2. påskedag den 24. til højmesse i Slotskirken (jf. *Adresseavisen*, nr. 98, 22. april 1848); i maj søndag den 28. til højmesse i Slotskirken (jf. *Adresseavisen*, nr. 127, 27. maj 1848); i juni på 1. pinsedag den 11. til aftensang i Frue Kirke (jf. *Adresseavisen*, nr. 139, 10. juni 1848) og søndag den 25. til højmesse i Slotskirken (jf. *Adresseavisen*, nr. 150, 24. juni 1848). I juli 1848 prædikede han ikke i København, da han var taget på den årlige visitatsrejse. Der er ikke fundet kilder, der bekræfter, at han skulle være mindre søgt som prædikant i 1840'erne end tidligere.

I trykt udgave: Bind 21 side 31 linje 24

◀ **indulgerer** : tillader, giver efter for; ser igennem fingre med.

I trykt udgave: Bind 21 side 32 linje 1

◀ **stupor** : sløv forbavselse.

I trykt udgave: Bind 21 side 32 linje 1

◀ **fremkogler** : fremtryller.

I trykt udgave: Bind 21 side 32 linje 2

◀ **jeg kom til at udgive hiin lille Artikel** : nemlig »Krisen og en Krise i en Skuespillerindes Liv« i *Fædrelandet* fra 24. til 27. juli 1848 (21,8).

I trykt udgave: Bind 21 side 32 linje 5

◀ **Argus Øjne** : hentyder til heroen Argos fra gr. mytologi (lat. Argus); han blev kaldt 'Panoptes' (altseer), fordi altid mindst ét øje var vågent blandt de hundrede, der var fordelt over hans krop. Han omtales i sagnet om elskovsforholdet mellem Zeus og flodguden Inachos' datter Io. Da Hera havde opdaget forholdet, satte hun Argos til at vogte Io. Hera forvandlede Io til en ko, som Argos bandt til et træ og vågede over med sine hundrede øjne. Zeus reddede sin elskerinde ved at lade Hermes dræbe Argos efter at have dysset alle hans øjne i søvn med trylleurter og fløjtespil; men Hera forvandlede Argos til en påfugl, hvis hale blev prydet med hans øjne. Jf. Ovids gendigtning i *Metamorphoses (Forvandlinger)* 1. sang, v. 625ff.

I trykt udgave: Bind 21 side 32 linje 17

◀ **Mag. Adler** : Adolph Peter Adler (1812-69), da. teolog, erhvervede i 1840 magistergraden på afhandlingen *Den isolerede Subjectivitet i dens vigtigste Skikkelser*, fra 1841 sognepræst i Hasle og Rutsker på Bornholm, udgav i 1842 *Populære Foredrag over Hegels objective Logik* (ktl. 383), blev suspenderet i 1844 og afskediget i 1845 i nåde og med ventepenge, da hans påstand i forordet til *Nogle Prædikener*, Kbh. 1843 (ktl. U 9), om at have haft en åbenbaring blev opfattet som udtryk for begyndende sindssyge – ikke mindst af biskop J.P. Mynster. Efter afskedigelsen udgav Adler *Skrivelser min Suspension og Entledigelse vedkommende*, Kbh. 1845 (ktl. U 10). – SK skrev fra midten af juni til slutningen af sept. 1846 den første version af en bog om Adler (*Pap. VII 2 B 235*, s. 5-230); i 1847 foretog han både en anden (*Pap. VIII 2 B 7-8*, s. 20-45) og en tredje (*Pap. VIII 2 B 9-27*, s. 46-79) nyordning og tilrettelæggelse af bogen (almindeligvis omtalt som *Bogen om Adler*).

I trykt udgave: Bind 21 side 32 linje 20

◀ **Frygt og Bæven** : 13,28.

I trykt udgave: Bind 21 side 32 linje 21

◀ **mit stadige Udtryk: uden Myndighed** : I forordet til sin første samling af opbyggelige Taler, *To opbyggelige Taler* (1843), bemærker SK, at han »ikke har Myndighed til at prædike«, *SKS* 5, 13,3. Dette gentages uforandret i forordet til de følgende samlinger (1843-44) og i varieret form i *Tre Taler ved tænkte Leiligheder* (1845), *Opbyggelige Taler i forskjellig Aand* (1847), *Kjerlighedens Gjerninger* (1847), jf. især sidstnævnte værk, hvor SK skriver, at »vi [dvs. SK] ere vel underviste og oplærte i Christendom fra Barn af, og ogsaa i den modnere Alder have indviet vore Dages Tid og vore bedste Kræfter til denne Tjeneste, om vi end altid gjentage, at vor Tale er 'uden Myndighed'«, *Kjerlighedens Gjerninger*, Kbh. 1847, første følge, s. 54

(SV2 9, 61).

I trykt udgave: Bind 21 side 32 linje 21

◀ **Afhandlingen: om Forskjellen mell. Genie og Apostel** : dvs. den 6. afhandling i *En Cyclus ethisk-religieuse Afhandlinger* (47,26).

I trykt udgave: Bind 21 side 32 linje 22

◀ **en Skuespillerinde** : nemlig fru Heiberg (21,11).

I trykt udgave: Bind 21 side 32 linje 24

◀ **en tungsindig Olding** : Da SK blev født den 5. maj 1813, var hans far, M.P. Kierkegaard (38,10), 56 år; faderen døde som 81-årig den 9. aug. 1838.

I trykt udgave: Bind 21 side 32 linje 25

◀ **»saa ubeskriveligt ... nogensinde havde ventet,«** : løst citat fra manuskriptet til *Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed* (20,4): »Og nu da jeg skal tale om mit Forhold til Gud; om hvad der hver Dag er gjentaget i min Bøn, som takker for det Ubeskrivelige han har gjort for mig, saa uendelig meget Mere end jeg nogensinde havde ventet«, s. 51 (SV2 13, 597).

I trykt udgave: Bind 21 side 32 linje 28

◀ **uden Myndighed** : 32,21.

I trykt udgave: Bind 21 side 32 linje 38

◀ **70 Aar** : Den traditionelle angivelse, at et menneskets levealder er 70 år, går tilbage til SI 90,10.

I trykt udgave: Bind 21 side 33 linje 6

◀ **i denne Henseende er jeg som en Spion** : sml. journaloptegnelse NB5:138, SKS 20, 424f., og *Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed* (20,4), s. 67f. (SV2 13, 612f.).

I trykt udgave: Bind 21 side 33 linje 9

◀ **Hiob (...) fik Alt igjen og dobbelt** : Job, hovedpersonen i Jobs Bog i GT, prøves af Gud, men efter at have mistet alt, giver Gud ham »dobbelt så meget, som han før havde haft« (Job 42,10).

I trykt udgave: Bind 21 side 33 linje 11

◀ **Mænd** : daglig sprog el. barnesprog, ofte om store, kraftige mandspersoner.

I trykt udgave: Bind 21 side 34 linje 3

◀ **indtil Tungsindets yderste Smerte har gennemlidt det at skulle offres** : 28,10.

I trykt udgave: Bind 21 side 34 linje 14

◀ **den elendigste af dem alle** : alluderer formentlig til Paulus' ord om sig selv, at han som »den ringeste af alle de hellige, fik den nåde at forkynde evangeliet om Kristi uransagelige rigdom for hedningerne« (Ef 3,8).

I trykt udgave: Bind 21 side 34 linje 24

◀ **Frygt og Bæven** : 13,28.

I trykt udgave: Bind 21 side 34 linje 25

◀ **anmasse mig dette** : gøre krav på dette; give mig selv æren for dette.

I trykt udgave: Bind 21 side 34 linje 27

◀ **Befordring** : nemlig til et bedre embede.

I trykt udgave: Bind 21 side 35 linje 11

◀ **en Orthodox ... da det er historisk** : Hvis der sigtes til en bestemt person, har denne ikke ladet sig identificere.

I trykt udgave: Bind 21 side 35 linje 24

◀ **at et enkelt Msk. er Gud** : dvs. Kristus, der som det menneske, i hvem Gud åbenbarede sig, forener den guddommelige og den menneskelige natur i sig.

I trykt udgave: Bind 21 side 35 linje 27

◀ **neppeligen** : næppe.

I trykt udgave: Bind 21 side 36 linje 10

◀ **en Gymnastik Directeur (...) som underviser Folk i at svømme** : hvilket en sådan bl.a. gjorde på strømmen ud for Ryssensteen Badeanstalt, der lå ved foden af Københavns vold, ml. Langebro og Kallebo Strand (se kort 1).

I trykt udgave: Bind 21 side 36 linje 23

◀ **Flydebroen**: bro, som ikke hviler på fast grund, men flyder på vandet; pontonbro.

I trykt udgave: Bind 21 side 36 linje 25

◀ **orthodox** : svarende til den rette (lutherske) lære; rettroende (modsat kættersk el. sekterisk).

I trykt udgave: Bind 21 side 36 linje 29

◀ **dreies i kunstige Zirater** : fremstilles med kunstige sirater, dvs. forsiringer, ornamentter el. anden form for pryde.

I trykt udgave: Bind 21 side 36 linje 35

◀ **Feilen i Christenhedens Liv ligger hverken i Regjerings-Formen ell. noget Saadant** : sigter formentlig til det ønske om at give kirken en forfatning, som kultusministeren (dvs. ministeren for kirke- og skolevæsen, D.G. Mønrad) efter enevældens fald halvanden måned tidl. havde ytret i et cirkulære af 9. maj 1848; her forudskikkes det, »at de stedfundne politiske Forandringer ville komme til at udøve en gennemgribende Indflydelse paa den danske Folke-Kirke, og at det navnlig maa blive Regjeringens Opgave, i Kirken at gennemføre de samme Grundsætninger, der ere i Begreb med at gjøre sig gjældende i Staten«, jf. fx *Dansk Kirketidende* (jf. ktl. 321-325), nr. 141, 21. maj 1848, bd. 3, sp. 585. Fra 21. juni til 17. nov. 1848 sendte Det teologiske Fakultet ved Københavns Universitet og biskopperne i landets stifter deres betænkninger til kultusministeren om en nyordning af kirkens forhold, hvilket gav anledning til en del offentlig debat.

I trykt udgave: Bind 21 side 37 linje 1

◀ **Vilkaar** : klasser, stænder.

I trykt udgave: Bind 21 side 37 linje 2

◀ **holder sig skjult** : dvs. skriver anonymt.

I trykt udgave: Bind 21 side 37 linje 10

◀ **Hofprædikant** : hofpræst; præst, som prædiker for hoffet i Christiansborg Slotskirke (se kort 2, B2). H.L. Martensen havde været hofpræst siden 1845 (39,39), J.H. Paulli (1809-65) siden 1840. J.P. Mynster (17,23) var hofpræst 1828-35, men som kgl. konfessionarius siden 1828 og som biskop siden 1834 prædikede han også for hoffet i Slotskirken.

I trykt udgave: Bind 21 side 37 linje 15

◀ **Frygt og Bæven** : 13,28.

I trykt udgave: Bind 21 side 37 linje 25

◀ **Braaden** : brodden.

I trykt udgave: Bind 21 side 37 linje 32

◀ **endelige** Formaal: verdslige.

I trykt udgave: Bind 21 side 38 linje 3

◀ **min Fader ... jeg arvede ham** : Michael Pedersen Kierkegaard (1756-1838); løste i 1780 borgerskab som husekræmmer i København, opnåede otte år senere tilladelse til at importere kolonialvarer og videresælge dem en gros, trak sig i en alder af 40 år tilbage med en betragtelig formue, som han i tiden efter forøgede ved investeringer i fast ejendom og obligationer. Efter sin første kones død giftede han sig 26. april 1797 med Ane Sørensdatter Lund, med hvem han fik syv børn, hvoraf SK var den yngste. Efter hans død 9. aug. 1838 arvede SK og Peter Christian Kierkegaard som de eneste endnu levende børn hans formue.

I trykt udgave: Bind 21 side 38 linje 10

◀ **Frygt og Bæven** : 13,28.

I trykt udgave: Bind 21 side 38 linje 23

◀ **hiin lille Artikel** : »Krisen og en Krise i en Skuespillerindes Liv« (21,8).

I trykt udgave: Bind 21 side 38 linje 27

◀ **Det meest Afgjørende vil komme bagefter** : jf. NB6:28 og 27,3.

I trykt udgave: Bind 21 side 38 linje 27

◀ »er bleven Hellig og ikke skriver andet end Postiller« : formentlig et tænkt citat. – **Postiller**: prædikensamlinger; sigter til de udelukkende religiøse skrifter, som SK havde udgivet de foregående to år (21,18).

I trykt udgave: Bind 21 side 38 linje 31

◀ **den næste Bog** : Hvilket af sine manuskripter, SK her tænker på, er uvist. Som sin næste bog udgav han under pseudonymet H.H. *Tvende ethisk-religieuse Smaa-Afhandlinger* den 19. maj 1849 (jf. *Adresseavisen*, nr. 116, 19. maj 1849). Afhandlingerne var oprindeligt placeret som 3. og 6. afhandling i *En Cyclus ethisk-religieuse Afhandlinger* (47,26).

I trykt udgave: Bind 21 side 38 linje 32

◀ **Rudelbach** : Andreas Gottlob Rudelbach (1792-1862), da. teolog og præst, en af den lutherske kirkes lærdeste mænd; erhvervede i 1822 magistergraden for afhandlingen *De ethices principis* (jf. ktl. 750), udgav 1825-28 sammen med Grundtvig *Theologisk Maanedsskrift* (jf. ktl. 346-351); præst i Glauchau i fyrstendømmet Sachsen 1828-45, erhvervede den teologiske doktorgrad ved universitetet i Erlangen i 1841; vendte 1845 tilbage til København, hvor han forgæves søgte stilling på universitetet og 1847-48 kom i en voldsom strid med Grundtvig (40,25); modtog den 26. juni 1848 kaldet som sognepræst ved Skt. Mikkel Kirke i Slagelse. SK kendte personligt Rudelbach, som kom i hans barndomshjem; desuden havde han flere af hans værker i sit bibliotek, foruden de nævnte udgivelser bl.a. *Reformation, Lutherthum und Union. Eine historisch-dogmatische Apologie der Lutherischen Kirche und ihres Lehrbegriffs*, Leipzig 1839, ktl. 751.

I trykt udgave: Bind 21 side 39 linje 1

◀ **De Orthodoxe skrive kun for og tale kun til de Orthodoxe** : sigter til grundtvigianerne, der bl.a. diskuterede med hinanden i *Dansk Kirketidende* (udg. af R.Th. Fenger og C.J. Brandt, bd. 1-8, Kbh. 1845-53, ktl. 321-325) og på de konventer, hvor præster og teologer mødtes, fx Det sydvestsjællandske Broderkonvent (stiftet 1837), Københavns gejstlige Konvent (stiftet 1843) og Roskilde Konvent (stiftet 1842).

I trykt udgave: Bind 21 side 39 linje 3

◀ **Synagoge** : her: 'menighed', kreds, forsamling.

I trykt udgave: Bind 21 side 39 linje 14

◀ **jeg angribes af (...) vanvittige Almuetrybuner, der kæmpe for Ligheden** : sigter til *Corsarens* angreb (19,9) og især dets redaktør ind til okt. 1846, republikaneren M.A. Goldschmidt (39,27). – **Almuetrybuner**: lat. 'tribuni plebis', rom. embedsmænd, hvis opgave var at hævde og forsvare folkets el. almuens interesser over for de højere klasser (patricierne).

I trykt udgave: Bind 21 side 39 linje 18

◀ **Socrates** : Sokrates (o. 470-399 f.Kr.) er ved siden af Platon og Aristoteles den berømteste gr. filosof. Han udviklede sin filosofi i dialog med sine samtidige og har intet skriftligt efterladt, men hans karakter og lære er blevet skildret af tre samtidige forfattere, Aristofanes, Xenofon og Platon. Sokrates blev af en folkedømmestol i Athen dømt til døden for at antage andre guder end de af staten anerkendte og for at forføre og fordærve ungdommen; han blev henrettet med et bæger gift, som han tømte med sindsro. – Her sigtes formentlig især

til beretningen om, at Sokrates efter at have opgivet sin granskning af fysiske ting begyndte »at filosofere i Værkstederne og paa Torvet«, 2. bog, kap. 5, afsnit 21, i *Diogen Laërteses filosofiske Historie, eller: navnkundige Filosofers Levnet, Meninger og sindrige Udsagn, i ti Bøger*, overs. af B. Riisbrigh, udg. af B. Thorlacius, bd. 1-2, Kbh. 1812, ktl. 1110-1111; bd. 1, s. 66.

I trykt udgave: Bind 21 side 39 linje 24

◀ **Drenge skal dømmes os** : allusion til Es 3,4: »Og jeg vil give dem Børn til Fyrster, og Barnagtige skal regiere over dem« (GT-1740). Jf. også Præd 10,16: »Vee dig, du Land! hvis Konge er et Barn, og hvis Fyrster ville æde om Morgen« (GT-1740).

I trykt udgave: Bind 21 side 39 linje 27

◀ **Goldschmidt (...) bilder sig ind at han fægter for Ligheden** : Meir Aron Goldschmidt (1819-87), da.-jødisk forfatter, journalist og publicist, bl.a. forfatter til den berømmede *En Jøde. Novelle af Adolph Meyer. Udgiven og forlagt af M. Goldschmidt*, Kbh. 1845, ktl. 1547; grundlagde *Corsaren* i okt. 1840 og var bladets egentlige redaktør til okt. 1846, da han afhændede bladet og drog ud på en ét-årig udlandsrejse; udgav og skrev fra dec. 1847 månedsskriftet *Nord og Syd*, hvori han plæderede for en demokratisk forfatning med lige valgret.

I trykt udgave: Bind 21 side 39 linje 27

◀ **Quantæ tenebræ** : lat. 'hvor stort et mørke!'; sikke dog en mørk tale, forvirring.

I trykt udgave: Bind 21 side 39 linje 30

◀ **Cotteriernes**: 17,34.

I trykt udgave: Bind 21 side 39 linje 32

◀ **Mynster** : 17,23.

I trykt udgave: Bind 21 side 39 linje 39

◀ **Heiberg** : 17,23.

I trykt udgave: Bind 21 side 39 linje 39

◀ **Martensen** : Hans Lassen Martensen (1808-84), da. teolog og præst, cand.theol. 1832, manuduktør for SK i 1834, lic.theol. i 1837; fra 1838 lektor i teologi ved Københavns Universitet, hvor han 1840 blev udnævnt til ekstraordinær prof.; 16. maj 1845 udnævnt til hofprædikant.

I trykt udgave: Bind 21 side 39 linje 39

◀ **med Suite** : med følge.

I trykt udgave: Bind 21 side 39 linje 39

◀ **venerere Mynster saa absolut** : sigter nærmest til »En første og sidste Forklaring« i *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift* (Kbh. 1846), hvor SK skuede tilbage på sit forudgående forfatterskab og dets modtagelse »forbindtligst takker Enhver, der har tiet, med dyb Ærefrygt Firmaet Kts - at det har talet« (SKS 7, 572,26). Mynster havde under sit vanlige mærke Kts. rost SKs *Fire opbyggelige Taler* (Kbh. 1844) i »Kirkelig Polemik« i *Intelligensblade*, nr. 41-42, bd. 4, s. 111-113.

I trykt udgave: Bind 21 side 40 linje 4

◀ **Heiberg bliver uvirksomme og uvirksomme** : Heibergs litterære produktivitet var især høj fra midten af 1820'erne til begyndelsen af 1840'erne, men siden udgivelsen af *Intelligensblade* 1842-44 og årbogen *Urania* 1844-46 var det kun blevet til tre mindre udgivelser, lystspillet *Valgerda* (Kbh. 1847, ktl. U 60), *Prolog til det Kongelige Theaters første Forestilling efter Hs. Majestæt Kong Christian den Ottendes Død, den 3die Marts 1848* (Kbh. 1848) og *Cantate ved Universitetets Sørgefest i Anledning af Kong Christian den Ottendes Død* (Kbh. 1848).

I trykt udgave: Bind 21 side 40 linje 6

◀ **Saa har jeg taget hans Moder, og feteret** : Thomasine Gyllembourg (1773-1856), Heibergs mor, hvis noveller og romaner, de såkaldte 'hverdagshistorier', sønnen udgav 1827-45; den sidste, *To Tidsaldre* (Kbh. 1845), anmeldte SK rosende i *En literair Anmeldelse* (Kbh. 1846).

I trykt udgave: Bind 21 side 40 linje 12

◀ **Saa nu hans Kone** : sigter til SKs hædrende omtale af fru Heiberg (21,11) i »Krisen og en Krise i en Skuespillerindes Liv« (21,8).

I trykt udgave: Bind 21 side 40 linje 14

◀ **en lille Troldkjerling til Martensen** : I »Krisen og en Krise i en Skuespillerindes Liv« *omtaler SK en afdød, tysk hofprædikant, der i mængdens øjne blev interessant ved kun at prædike sjældent og især for de fornemme – i stil med Martensen (39,39), der som hofprædikant prædikede o. hver sjette uge og især var populær blandt de højere stænder: »Dersom en Præst, som f. Ex. den forøvrigt saa høitbegavede afdøde Hofprædikant i Berlin, *Theremim*, kun prædiker hver ottende Søndag eller vel endog kun hver tolvte, men da ogsaa i Majestæternes og det hele kongelige Huses allerhøieste og høieste Nærværelse: saa udvikler der sig strax et Sandsebedrag i Forhold til en saadan Oberhofprædikant. Han bliver – ja, i Sandhed bliver han naturligvis hvad han i Sandhed er: den Høitbegavede, men i Mængdens Øine bliver han, foruden at være Oberhofprædikant, tillige Stadsprædikant, eller en stadselig Oberhofprædikant, noget Stadseligt, Noget lig Kongens Guld-Karreet, som man med Forbauselse seer et Par Gange om Aaret«, sp. 1504 (SV2 10, 382). – **Troldkjerling**: troldkælling; fyrværkeri bestående af et flere gange sammenlagt båndformet hylster, hvis sats sprænges af flere gange (også kaldet skrubbudse).

I trykt udgave: Bind 21 side 40 linje 15

◀ **min Pietet for Mynster var mig Noget givet** : Biskop Mynster (17,23) var fra 1820 til 1828, da han blev slotspræst, skriftefader for SKs fader. I 1847 skriver SK i journalen NB2:267, at han er »opdragen ved Mynsters Prædikener – af min Fader« (SKS 20, 240,22). Året efter skriver han i journalen NB5:81: »Og dog elsker jeg B. M., det er mit eneste Ønske, at gjøre Alt for at bestyrke hans Anseelse; thi jeg har beundret ham, og, msklig talt, beundrer jeg ham; og hver Gang jeg kan gjøre Noget til hans Fordeel, saa tænker jeg paa min Fader, hvem jeg troer, det glæder« (SKS 20, 406).

I trykt udgave: Bind 21 side 40 linje 18

◀ **Grundtvig (...) er blevet angrebet for Partiets Skyld** : Nicolaj Frederik Severin Grundtvig (1783-1872), da. præst, digter, historiker, politiker m.m., som ud fra sine personlige forudsætninger fornyede da. folkelighed og kristendom på afgørende vis. Fra 1839 var Grundtvig præst ved Vartov Hospitalskirke (se kort 2, A2), hvor han forblev til sin død, og hvor han samlede en stor menighed. Også blandt præsterne i Roskilde Konvent (stiftet 1842) var hans indflydelse stor, ligesom *Dansk Kirketidende* blev betragtet som et organ for hans anskuelse. Hans tilhængere blev ofte omtalt som 'grundtvigianere', men selv nægtede han, at der bestod en sådan sekt el. et sådant 'parti', jf. fx *Dansk Kirketidende*, nr. 107, 17. okt. 1847, sp. 33f. Grundtvig var i begyndelsen af 1820'erne nået til det synspunkt, at den kristne kirke er et trossamfund, som mennesket ved dåben bliver en del af, og hvor den apostolske trosbekendelse fra begyndelsen har været et dåbsvilkår. Denne såkaldt 'kirkelige anskuelse' angreb SK i *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift*, første del, kap. 1, § 2, SKS 7, 41-52.

I trykt udgave: Bind 21 side 40 linje 25

◀ **at holde en Slags oprømt Omgang vedlige med ham** : Ligesom SK boede Grundtvig i København, hvor de lejlighedsvis spadserede med hinanden, jf. *Søren Kierkegaard truffet. Et liv set af hans samtidige*, udg. af Bruce H. Kirmmse, Kbh. 1996, s. 136.

I trykt udgave: Bind 21 side 40 linje 27

◀ **P. L. Møller og Goldschmidt ... mit Bestik at sætte dem sammen** : Peder Ludvig Møller (1814-65), da. æstetiker, forfatter og kritiker. Han redigerede 1843 et polemisk blad, *Arena*, og udgav 1845-47 en æstetisk årbog, *Gæa*; bidrog desuden med artikler i forskellige blade, således »i 'Corsaren' (Adskillige satiriske Kritiker og Digte)«, T.H. Erslew *Almindeligt Forfatter-Lexicon* bd. 1-3, Kbh. 1843-53, ktl. 954-969; bd. 2, 1847, s. 406. Da P.L. Møller den 22. dec. 1845 havde udgivet *Gæa* for 1846, hvori han i artiklen »Et Besøg i Sorø« (s. 144-187) leverede en kras kritik af SKs pseudonyme *Stadier paa Livets Vei* (1845), svarede SK under pseudonymet »Frater Taciturnus, Høvidsmand for 3die Afdeling af 'Stadier paa Livets Vei'« i *Fædrelandet* den 27. dec. med artiklen »En omreisende Æsthetikers Virksomhed, og hvorledes han dog kom til at betale Gjæstebudet« (18,23). SK identificerede P.L. Møller med *Corsaren* – og satte ham således sammen med bladets redaktør Goldschmidt (39,27) – og bad nu om 'at komme i *Corsaren*', da han ikke kunne acceptere, at han som den eneste da. forfatter ikke var blevet skældt ud, men kun lovprist af bladet.

I trykt udgave: Bind 21 side 40 linje 39

◀ **Saa kom al Orthodoxyens Uvæsen op, med Strid om Dit og Dat** : sigter til de dogmatiske stridigheder i kirkens første 4-500 år. Således handlede de første, langstrakte kristologiske stridigheder, kendt som den arianske strid, om forholdet mellem Sønnen og Faderen. De udfoldede sig før og efter den første økumeniske synode i Nikæa i 325, som vedtog den nikænske trosbekendelse, der blev stadfæstet på den anden økumeniske synode i Konstantinopel i 381 og på den fjerde økumeniske synode i Kalkedon i 451.

Hertil kom striden om Kristi to naturer, dvs. om forholdet mellem Kristi menneskelige og guddommelige natur. For det første i form af den apollinaristiske strid i sidste halvdel af det 4. årh., som fandt sin løsning med kætterfordømmelse af apollinarismen på den anden økumeniske synode i Konstantinopel i 381. For det andet i form af den nestorianske strid i første halvdel af det 5. årh., der i øvrigt mere handlede om Jomfru Marias titel som 'theotókos', 'gudfødskede', og som blev løst med kætterfordømmelse af nestorianismen på den tredje økumeniske synode i Efesos i 431 og atter på den fjerde økumeniske synode i Kalkedon i 451.

I trykt udgave: Bind 21 side 41 linje 6

◀ **man strider om (...)** hvad der er **platonisk Philosophie** : man strides om, hvilken filosofi, der er i overensstemmelse med Platons. – Platon (427-347 f.Kr.), gr. filosof, elev af Sokrates, som desuden er den gennemgående hovedperson i Platons dialoger, der hyppigt polemiserer mod sofisterne. Platon grundlagde 387 f.Kr. Akademiet i Athen; blandt hans elever var Aristoteles.

I trykt udgave: Bind 21 side 41 linje 8

◀ **reduplicerer** : 16,6.

I trykt udgave: Bind 21 side 41 linje 21

◀ **reduplicere** : 16,6.

I trykt udgave: Bind 21 side 41 linje 25

◀ **Xstd. lærer, at Verden er ond** : jf. fx 1 Joh 5,19: »Vi ved, at vi er af Gud, og at hele verden ligger under for den Onde.«

I trykt udgave: Bind 21 side 41 linje 31

◀ **Flødeskjæg** : person, som kun har dun på hagen; ung og uerfaren mandsperson.

I trykt udgave: Bind 21 side 41 linje 34

◀ **Mynster han græder ved Tanken om at han vil offre Alt, om end Alle faldt fra, han vil staa fast** : sigter til Mynsters (17,23) prædiken »Om Menneskenes Ustadighed« over epistlen på 4. søndag efter påske (i 1848 den 21. maj) i *Prædikener paa alle Søn- og Hellig-Dage i Aaret* bd. 1-2, 3. opl., Kbh. 1837 [1823], ktl. 2191; bd. 1, s. 395-408: »Mon dette, at enhver Mening, jeg nu hylder, enhver Beslutning, jeg nu fatter, ved den vil jeg holde fast med urokkelig Trods, og Intet tage tilbage af Alt, hvad jeg eengang har tænkt, eengang har sagt? Nei ingenlunde!«, s. 406. »Eller stode vi saa faste, i det Strømmen brusede omkring os? var det kun de Andre, hvis Meninger omskiftedes, som nu handlede i een Hensigt, nu i en anden? Naar jeg tænker tilbage paa de Aar, som svandt, siden Eftertanke og Bevidsthed vaagnede i mig, brændte da i mit Hierte altid den samme Lue, var min Nidkierhed altid virksom for det Samme?«, s. 405. »Hvad jeg saaledes erkendte, det vil jeg holde fast ved; og om end Alle omkring mig skifte deres Mening, derfor skal min ikke vakle, og om jeg end skulde gaae alene, vil jeg dog blive paa den Vei, du har anviist mig«, s. 406; »jeg har ikke troet for de Andres Skyld, hvorledes skulde jeg da for deres Skyld forlade min Tro?«, s. 401. – Sml. journalen NB5:80, hvor SK gengiver citaterne således: »'om end alle faldt fra, saa vil jeg dog holde fast ved hvad jeg har elsket med en Kjerlighed reen – som intet Andet, brændende som intet Msk., jeg vil ikke slippe hvad jeg ikke har troet fordi de Andre troede, hvorfor skulde jeg saa ogsaa lade være at troe, fordi de Andre lade være'« SKS 20, 405,24.

I trykt udgave: Bind 21 side 42 linje 3

◀ **forsøgt** : prøvet.

I trykt udgave: Bind 21 side 42 linje 9

◀ **Jeg har saaledes været uafhængig ... taler som en Digter** : SK har især 'talt' om næringsborg i *Opbyggelige Taler i forskjellig Aand*, Kbh. 1847, anden afdeling med separat paginering og deltitlen »Hvad vi lære af Lilierne paa Marken og af Himmelens Fugle« (SV2 8, 285-348), og *Christelige Taler*, Kbh. 1848, første afdeling med separat paginering og med deltitlen: »Hedningenes Bekymringer«, tale I: »Armodens Bekymring«, s. 18-28 (SV2 10, 24-34). Hverken her el. andre steder i de udgivne skrifter nævner han, at han ikke selv har haft næringsborger, jf. derimod journalen NB5:41: »Men selv om jeg vilde betragte min Forfatter-Existent aldeles isoleret fra mit hele øvrige Liv – en Mislykke bliver der dog, den, at jeg har været begunstiget m: H: t: at kunne leve uafhængig. Dette erkjender jeg fuldkomment, og føler mig forsaavidt saare ringe i Sammenligning med saadanne Mænd, der have kunnet udvikle en sand Aands-Existent i virkelig Armod«, SKS 20, 387,35. Se også opsatsen »Et Ord om min Forfatters-Virksomheds Forhold til 'den Enkelte'« i manuskriptet til *Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed* (20,4), hvor SK – i tredje person – nægter at rangere sig selv som et sandhedsvidne, for »selv om der ikke var Andet til Hinder, han har ikke maattet arbeide for Udkommet. Alene det er nok, er en Begunstigelse, som, ethisk, sætter ham ned i en

lavere Klasse«, s. 107 (SV2 13, 649).

I trykt udgave: Bind 21 side 42 linje 9

◀ **en Pæl i Kjødet** : hentyder til 2 Kor 12,7, hvor Paulus skriver: »Og at jeg ikke skal hovmode mig af de høje Aabenbarelses, er mig given en Torn i Kjødet, en Satans Engel, at han skal slaae mig paa Munden, paa det jeg ikke skal hovmode mig« (NT-1819; tidligere bibeloversættelser har »en Pæl i Kjødet« for »en Torn i Kjødet«).

I trykt udgave: Bind 21 side 42 linje 17

◀ **Gangkurv** : gangstol af kurvemateriale, hvori småbørn anbringes dels for at være i sikkerhed, dels for at lære at gå.

I trykt udgave: Bind 21 side 42 linje 21

◀ **Mundbid** : mundstykke på en hests hovedtøj (trense).

I trykt udgave: Bind 21 side 42 linje 22

◀ **al det Vrøvl om mine Been og Buxer** : sigter især til P. Klæstrups tegninger af SK i *Corsaren* (19,9), hvor man i nr. 277 (9. jan. 1846, sp. 4), nr. 279 (23. jan. sp. 1 og 2) og nr. 285 (6. marts, sp. 9) ser hans lapsede påklædning og bukseben af forskellig længde, samt nr. 278 (16. jan., sp. 5), hvor man ser hans tynde ben i et par alt for store støvler. Jf. også »Den nye Planet« i nr. 277 (9. jan., sp. 1-4), en fiktiv diskussion ml. J.L. Heiberg, astronomen C.F.R. Olufsen og SK, hvor Olufsen med henvisning til *sin* skrædder forklarer SK, at »det ene Buxelaar er s'gu altid lige saa langt som det andet, naar jeg ikke udtrykkeligt forlanger det anderledes, for at see geniask ud« (sp. 2f.). Ligeledes »Catalog over et rigt og betydeligt Udvalg af de nyeste og smukkeste Prag-Georginer, (Dadalisser) disponible i Aaret 1846, bestemte til at udstilles Tid efter anden i 'Corsarens' Blomsterhave« i nr. 289 (3. april, sp. 13-14), hvor den tredje af ni blomster beskrives således: »*Beauty of Kierkegaard*, isabellefarvet, af udmærket Bygning med to ulige Stilke forneden, brillant og imponerende Holdning; uovertræffelig i enhver Henseende; Farvespillet paa Stilkene er især ypperligt« (sp. 13). Endelig »Udvalg af 'Corsarens' allernyeste og allerbedste Drømmebog, udgiven til Fornøielse og behagelig Underretning for Enhver, som ønsker sikker Udtydning af sine Drømme« i nr. 297 (29. maj, sp. 7-8), hvor man læser følgende: »Korte Buxer at see ..... bet.[yder] ..... Frater Taciturnus« (sp. 7).

I trykt udgave: Bind 21 side 42 linje 26

◀ **Excellencer** : lf. rangforordningen (16,22) var titulaturen 'Deres excellence' forbeholdt rangspersoner af 1. klasse.

I trykt udgave: Bind 21 side 42 linje 26

◀ **Skraldemanden som holdt inde med at skralde** : Skraldemændene adviserede beboerne om deres ankomst ved at svinge med en skralde, så man kunne høre, at det var tid til at bære affald ud på dagvognene (skraldevognene).

I trykt udgave: Bind 21 side 42 linje 27

◀ **at blive Gjenstand for dette langvarige Angreb af Piat** : sigter til *Corsarens* angreb (42,26) og følgerne af dette (se foregående optegnelse).

I trykt udgave: Bind 21 side 42 linje 35

◀ **alternere** : veksler, skifter.

I trykt udgave: Bind 21 side 43 linje 6

◀ **Biskop M.** : biskop Mynster (17,23).

I trykt udgave: Bind 21 side 43 linje 11

◀ **leve skjult o: s: v:** : spiller på det ordsprogsagtige udtryk »bene qui latuit, bene vixit« (»den, der skjuler sig vel, lever vel«) fra den rom. digter Ovids *Tristia*, 3. bog, kap. 4, 25, jf. *P. Ovidii Nasonis quae supersunt*, udg. af A. Richter, bd. 1-3, stereotypudg., Leipzig 1828, ktl. 1265; bd. 3, s. 207.

I trykt udgave: Bind 21 side 43 linje 13

◀ **det Point** : det afgørende punkt, pointen.

I trykt udgave: Bind 21 side 43 linje 15

◀ **min finansielle Fremtid havde piint paa mig** : I jan. 1848 indbragte salget af barndomshjemmet på Nytorv 2 SK 10.000 rigsdaler kontant samt en 2. prioritet i ejendommen på 5.000 rigsdaler; kontanterne anbragte han i aktier og kgl. obligationer, hvilket viste sig uheldigt, da obligationskurserne snart efter faldt på grund af krig. Om dette skriver SK i nov. 1848 i journaloptegnelsen NB7:114, »at jeg for contanter, som jeg ellers havde besluttet at lade ligge, købte kgl. Obligationer – det Dummeste jeg har gjort, og som jeg vel maa betragte som en Art Lection; thi jeg har dog nu tabt en c. 700rd paa dem« (s. 138,30). Videre hedder det i marginaloptegnelsen hertil, NB7:114.b: »For Resten af Contanterne købte jeg senere Actier, som jeg dog maaskee ikke har tabt paa« (s. 138m,2). Jf. F. Brandt og E. Thorkelin *Søren Kierkegaard og pengene*, 2. udg., Kbh. 1993 [1935], s. 83-90.

I trykt udgave: Bind 21 side 43 linje 33

◀ **ikke-redupliceret**: 16,6.

I trykt udgave: Bind 21 side 44 linje 3

◀ **Program til »den bevæbnede Neutralitet« et Tidsskrift** : Det planlagte tidsskrift blev aldrig realiseret, men SK skrev i 1849 »Den bevæbnede Neutralitet eller min Position som christelig Forfatter i Christenheden« (jf. *Pap. X 5 B 106-109*, s. 287-302), som han overvejede at udgive som tillæg til *Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed* (20,4). Her, i aug. 1848, forestiller han sig åbenbart, at *Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed* skal fungere som program for tidsskriftet.

I trykt udgave: Bind 21 side 44 linje 5

◀ **2det Oplag af Enten - Eller** : 1. oplag af *Enten - Eller* (17,23) var udsolgt o. 1844/45, hvorefter kommissionæren, C.A. Reitzel, i 1845 ønskede, at SK skulle lade trykke et nyt oplag (jf. tekstredøgørelsen i *SKS K2-3*, 61). I aug. 1847 forhandlede SK forgæves med P.G. Philipsen om at lade denne udgive et nyt oplag, men 8. maj 1849 udkom det nye oplag på C.A. Reitzels forlag (jf. tekstredøgørelsen i *SKS K2-3*, 62-64).

I trykt udgave: Bind 21 side 44 linje 7

◀ **Springfjederen**: egl. spiralfjeder af form som to mod hinanden vendte kegler, benyttet i madrasser; drivfjeder.

I trykt udgave: Bind 21 side 44 linje 9

◀ **lokker Farten**: logger.

I trykt udgave: Bind 21 side 44 linje 12

◀ **Peer ell Poul** : alle og enhver. Talemåden henviste opr. til Peter og Paulus.

I trykt udgave: Bind 21 side 44 linje 15

◀ **overladende til enhver at prøve sig selv** : allusion til 1 Kor 11,27-28: »Den, der spiser Herrens brød eller drikker hans bæger på en uværdig måde, forsynder sig derfor imod Herrens legeme og blod. Enhver skal prøve sig selv, og så spise af brødet og drikke af bægeret.«

I trykt udgave: Bind 21 side 44 linje 15

◀ **ligefrem Meddelelse** : sml. undertitlen på *Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed / En ligefrem Meddelelse, Rapport til Historien*.

I trykt udgave: Bind 21 side 44 linje 17

◀ **en Poeniterende** : en, der angreer el. gør bod.

I trykt udgave: Bind 21 side 44 linje 26

◀ **Frygt og Bæven** : 13,28.

I trykt udgave: Bind 21 side 44 linje 27

◀ **at min Fremtid ... arbeide for Udkommet** : 43,33.

I trykt udgave: Bind 21 side 44 linje 33

◀ **at jeg skulde døe ... udgives efter min Død** : jf. NB6:27, NB6:27.a og 27,3.

I trykt udgave: Bind 21 side 45 linje 16

◀ **takke Gud ... mere end jeg havde ventet** : 32,28.

I trykt udgave: Bind 21 side 45 linje 19

◀ **det Skrift om Forargelsen jeg arbejder paa** : nemlig »Salig Den, som ikke forarges paa mig« (22,30).

I trykt udgave: Bind 21 side 45 linje 22

◀ **i Tillid til Gud, at han vel vil give mig en vis Aand** : alluderer måske til Luthers oversættelse af Sl 51,12: »Schaffe in mir, Gott, ein reines Herz, und gib mir einen neuen gewissen Geist«, jf. *Die Bibel, oder die ganze Heilige Schrift des alten und neuen Testaments, nach der deutschen Uebersetzung D. Martin Luthers. Mit einer Vorrede vom Prälaten Dr. Hüffell*, Karlsruhe og Leipzig 1836, ktl. 3.

I trykt udgave: Bind 21 side 45 linje 23

◀ **at jeg over dette uhyre Arbejde ikke glemmer det ene Fornødne** : hentyder til beretningen om Jesu besøg hos søstrene Martha og Maria, hvor Jesus siger til den travle Martha (der klager over, at hendes søster hellere sidder ved hans fødder og lytter end hjælper hende): »Martha, Martha! Du gør dig bekymringer og er urolig for mange ting. Men ét er fornødent. Maria har valgt den gode del, og den skal ikke tages fra hende«, Luk 10,41-42.

I trykt udgave: Bind 21 side 45 linje 25

◀ **cfr denne Journal p. 18** : jf. NB6:21.

I trykt udgave: Bind 21 side 44m linje 1

◀ **forhindret i at realisere det** : nemlig forholdet til Regine Olsen, med hvem SK var forlovet fra den 10. sept. 1840, til han brød med hende den 11. okt. 1841.

I trykt udgave: Bind 21 side 45 linje 37

◀ **strax Enten - Eller var udgivet** : *Enten - Eller* (17,23) udkom 20. feb. 1843.

I trykt udgave: Bind 21 side 46 linje 3

◀ **søge et Landsby Kald** : dvs. et kald som sognepræst el. personel kapellan på landet. SK havde i juli 1840 taget teologisk embedseksamen og fulgte fra nov. 1840 til sept. 1841 kurser i homiletik og kateketik på Det kgl. Pastoralseminarium; først i feb. 1844 bestod han med sin dimisprædiken den homiletiske prøve, men endnu i 1848 manglede han at bestå den kateketiske prøve, hvilket formelt var betingelsen for at kunne søge embede som præst.

I trykt udgave: Bind 21 side 46 linje 3

◀ **Min Produktivitet (...) ind i det Religiøse** : sigter til den første samling af opbyggelige taler, *To opbyggelige Taler*, som SK udgav 16. maj 1843. Allerede i *Enten - Eller* fandtes som afslutning på værket en tale om »Det Opbyggelige, der ligger i den Tanke, at mod Gud have vi altid Uret« (SKS 3, 320-332).

I trykt udgave: Bind 21 side 46 linje 4

◀ **Poenitens** : bod.

I trykt udgave: Bind 21 side 46 linje 7

◀ **det ubeskrivelige Gode ... end jeg har ventet** : 32,28.

I trykt udgave: Bind 21 side 46 linje 11

◀ **haaber jeg til Gud at døe** : håber jeg ved Gud (el. med Guds hjælp) på at dø.

I trykt udgave: Bind 21 side 46 linje 24

◀ **socratisk at hungre Livet ud af alle Sandsebedragene** : dvs. som Sokrates (39,24) at fratage folk deres illusoriske og indbildte viden ved at konfrontere den med den usminkede sandhed.

I trykt udgave: Bind 21 side 46m linje 4

◀ **Xstdheden** : dvs. kristenheden.

I trykt udgave: Bind 21 side 46m linje 8

◀ **samtidig med Enten - Eller fulgte to opbyggelige Taler** : 46,3 og 46,4.

I trykt udgave: Bind 21 side 47 linje 19

◀ **efter to Aar ene at have skrevet religiøse Skrifter** : 21,18.

I trykt udgave: Bind 21 side 47 linje 20

◀ **en lille Afhandling om en Skuespillerinde** : sigter til SKs artikel om fru Heiberg (21,11), »Krisen og en Krise i en Skuespillerindes Liv« (21,8).

I trykt udgave: Bind 21 side 47 linje 21

◀ **en Cyclus ethisk-religiøse Afh.** : *En Cyclus ethisk-religiøse Afhandlinger*, som er tilrettelagt i sommeren 1848, består af seks afhandlinger: nr. 1 »Noget om hvad man kunde kalde 'Præmisse-Forfatter'« (fra indledningen til *Bogen om Adler* (32,20), jf. *Pap.* VII 2 B 235, s. 5-16,30, lettere bearbejdet, se *Pap.* IX B 1, s. 297); nr. 2 »De dialektiske Forhold: det Almene, den Enkelte, den særlige Enkelte« (fra kap. I i *Bogen om Adler*, jf. *Pap.* VII 2 B 235, s. 33,19 - 53,34, lettere bearbejdet, se *Pap.* VIII 2 B 9,13-15, s. 50f., samt IX B 2, s. 298f., og 7-8, s. 305-307); nr. 3 »Har et Menneske Lov til at lade sig ihjelslaae for Sandheden?« (fra 1847, jf. *Pap.* VIII 2 B 136, s. 236, og 138-139, s. 238f.); nr. 4 »En Aabenbaring i Nutidens Situation« (fra kap. II i *Bogen om Adler*, jf. *Pap.* VII 2 B 235, s. 74-90,28, lettere bearbejdet, se *Pap.* IX B 4, s. 300); nr. 5 »Psychologisk Opfattelse af Mag. Adler som Phænomen og som Satire over den hegelske Philosophie og Nutiden« (fra kap. IV i *Bogen om Adler*, jf. *Pap.* VII 2 B 235, s. 176-230, lettere bearbejdet, se *Pap.* VIII 2 B 7,12-18, s. 32-43, 8,1, s. 44, og 9,12, s. 49, samt IX B 5, s. 301-305); og nr. 6 »Om Forskjellen mellem et Genie og en Apostel« (fra kap. III, § 2, i *Bogen om Adler*, jf. *Pap.* VII 2 B 235, s. 136,29 - 150,31, lettere bearbejdet og udvidet, se *Pap.* VIII 2 B 7,8-9, s. 28f. og 9,16-18, s. 51f., samt IX B 6, s. 305).

I trykt udgave: Bind 21 side 47 linje 26

◀ **Sygdommen til Døden** : *Sygdommen til Døden. En christelig psykologisk Udvikling til Opbyggelse og Opvækkelse. Af Anti-Climacus. Udgivet af S. Kierkegaard, Kbh. 1849.* Manuskriptet blev påbegyndt i jan. 1848 og færdiggjort i maj samme år.

I trykt udgave: Bind 21 side 47 linje 27

◀ **Kommer hid alle I** : »Kommer hid alle I som arbeide og ere besværede, jeg vil give Eder hvile« (23,1).

I trykt udgave: Bind 21 side 47 linje 27

◀ **denne Tanke ... at jeg nu skulde døe** : jf. NB6:27, s. 23,32-34, og NB6:27.a, s. 26m,5-6.

I trykt udgave: Bind 21 side 47 linje 30

◀ **Den næste Udgivelse** : 38,32.

I trykt udgave: Bind 21 side 47 linje 37

◀ **bestandig opretholdt en fjern Mulighed ... søge et Præstekald** : Den 7. feb. 1846, efter at have indleveret manuskriptet til *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift*, skrev SK i journalen JJ:415, at hans idé nu var »at uddanne mig til at blive Præst« (SKS 18, 278,16). Under 9. marts 1846 hedder det i journalen NB:7: »Blot jeg kan drive det i mig selv til at blive Præst« (SKS 20, 19,12). Igen under 5. nov. 1846 overvejede han i journalen NB:57 muligheden af at søge et embede (SKS 20, 51f.). Den 19. april 1848 (el. få dage efter) troede han if. journalen NB4:152, »at Christus vil hjælpe mig til at seire over mit Tungsind, og saa bliver jeg Præst« (SKS 20, 357m,10). Allerede 24. april 1848 hedder det mindre optimistisk i journalen NB4:155: »Min Fremtid bliver vanskeligere og vanskeligere med Hensyn til Udkommet. Havde jeg nu ikke denne Indesluttethed at trækkes med, saa kunde jeg blive Embedsmand« (SKS 20, 359,26). Se også ovf. NB6:62, hvor SK forklarer, at han allerede efter udgivelsen af *Enten - Eller* i 1843 havde planlagt at søge kald (s. 46,2-4), hvilket også bekræftes i journalen NB3:20.d (SKS 20, 255).

I trykt udgave: Bind 21 side 47 linje 38

◀ **muligt, at man vil negte mig det selv om jeg søgte det** : Når et gejstligt embede var bekendtgjort som ledigt i *Departementstidenden*, skulle ansøgningen inden seks uger indgives til biskoppen (i SKs tilfælde biskop Mynster, 17,23), som derefter indsendte den med sin udtalelse til kultusministeren (dvs. ministeren for kirke- og skolevæsen, D.G. Monrad); endelig indstillede kultusministeren til kongen, hvem kaldet burde gives.

I trykt udgave: Bind 21 side 48 linje 3

◀ **forrasker** : forhaster.

I trykt udgave: Bind 21 side 48 linje 5

◀ **takke Gud for alt det Gode ... jeg havde ventet** : 32,28.

I trykt udgave: Bind 21 side 48 linje 11

◀ **for Gud er alt Muligt** : hentydning til Matt 19,26, hvor Jesus siger: »For mennesker er det umuligt, men for Gud er alting muligt.«

I trykt udgave: Bind 21 side 48 linje 18

◀ **Gud (...) er Kierlighed** : hentyder til 1 Joh 4,8: »Den, der ikke elsker, kender ikke Gud, for Gud er kærlighed.«

I trykt udgave: Bind 21 side 48 linje 18

◀ **hvorvidt man tør negte ligefrem Meddelelse** : jf. NB6:61.

I trykt udgave: Bind 21 side 49 linje 2

◀ **Frygt og Bæven** : 13,28.

I trykt udgave: Bind 21 side 49 linje 2

◀ **at fremstille Forargelsen i Forhold til Gud-Msk.** : nemlig i »Salig Den, som ikke forarges paa mig« (22,30).

I trykt udgave: Bind 21 side 49 linje 8

◀ **hiin lille Artikel** : »Krisen og en Krise i en Skuespillerindes Liv« (21,8).

I trykt udgave: Bind 21 side 49 linje 21

◀ **maieutiske** : 50,15.

I trykt udgave: Bind 21 side 49 linje 30

◀ **jeg maa jo sige ... udviklet under Arbeidet** : En sådan 'bekendelse' gøres i manuskriptet til *Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed* (20,4), s. 56 (SV2 13, 602), s. 58 (SV2 13, 603f.), s. 79 (SV2 13, 624)

I trykt udgave: Bind 21 side 49 linje 36

◀ **jeg, der da jeg begyndte, bar det uhyre Ansvar af et andet Menneskes Liv** : sigter til, at SK den 11. okt. 1841, inden han indledte sin egentlige forfattervirksomhed med udgivelsen af *Enten - Eller* (46,3), havde brudt forlovelsen med Regine Olsen, der i den anledning angiveligt skal have erklæret, at det blev hendes død; dette opfattede SK sådan, at han havde fået et mord på sin samvittighed - ligegyldigt om hun vitterligt døde eller ej. Jf. en optegnelse fra maj 1847 i journalen NB:210, SKS 20, 122,26-34.

I trykt udgave: Bind 21 side 50 linje 1

◀ **hiin lille Artikels**: »Krisen og en Krise i en Skuespillerindes Liv« (21,8).

I trykt udgave: Bind 21 side 50 linje 6

◀ **R. Nielsen som Den, der kan give Forklaring** : Rasmus Nielsen (11,9) ses i et brev til SK fra o. 1. aug. 1848 at have vidst, at den pseudonyme forfatter til den lille artikel, *Inter et inter*, i virkeligheden var SK, jf. *B&A* bd. 1, s. 198, lin. 28. Af SK's svar til Nielsen fremgår det desuden, at de har drøftet forfatterskabets meddelelsesform, jf. *B&A* bd. 1, s. 199, lin. 15-35. Se også NB6:76, hvor SK noterer, at han har »givet R. N. en ligefremmere Meddelelse«, s. 58,3.

I trykt udgave: Bind 21 side 50m linje 2

◀ **det Maieutiske** : af gr. ('maieúesthai') at forløse (en fødende). Hentyder til Sokrates' jordemoderkunst, som består i, at Sokrates ved samtale kan forløse en anden, der i forvejen er svanger med en viden (sandheden), som han blot har glemt og nu må hjælpes til at generindre.

I trykt udgave: Bind 21 side 50 linje 15

◀ **Sandheden (...)** i **Subjektet (som Socrates forstod det)** : hentyder til Sokrates' (39,24) jordemoderkunst, se foregående kommentar.

I trykt udgave: Bind 21 side 50 linje 17

◀ **Frygt og Bæven** : 13,28.

I trykt udgave: Bind 21 side 50 linje 25

◀ **Frygt og Bæven** : 13,28.

I trykt udgave: Bind 21 side 50 linje 32

◀ **derhos** : desuden, samtidig.

I trykt udgave: Bind 21 side 50 linje 34

◀ **Majeutisk** : 50,15.

I trykt udgave: Bind 21 side 51 linje 6

◀ **Alle mine opbyggelige Taler er jo i ligefrem Meddelelse** : SKs opbyggelige taler fra og med *To opbyggelige Taler* (Kbh. 1843) til *Opbyggelige taler i forskellige Aand* (Kbh. 1847) er alle – ligesom *Kjerlighedens Gjerninger* (Kbh. 1847) og *Christelige Taler* (Kbh. 1848) – udgivet i eget navn.

I trykt udgave: Bind 21 side 51 linje 12

◀ **Kun det kan der altsaa ... i tidligere Journaler ... forstaaer mig som religiøs Forfatter** : se fx journalen NB:34, SKS 20, 35-37, journalen NB4:72, SKS 20, 321-323, og journalen NB5:146, SKS 20, 427.

I trykt udgave: Bind 21 side 51 linje 13

◀ **Men nu er ikke Øieblikket** : nemlig til nu at udgive manuskriptet til *Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed* (20,4).

I trykt udgave: Bind 21 side 51 linje 17

◀ **Punctet** : det afgørende punkt.

I trykt udgave: Bind 21 side 51 linje 31

◀ **Frygt og Bæven** : 13,28.

I trykt udgave: Bind 21 side 52 linje 8

◀ **henflye til Naaden** : alluderer til præstens ord til kommunikanterne under skriftemålet (der på SKs tid var en uomgængelig betingelse for, at man kunne deltage i nadveren): »Efterdi I af Hiertet angrer og fortryder eders Synder og i en stadig Tro henflyer til GUDs Barmhertighed i Christo JESU, lover derhos ved GUDs Naade at beflitte eder paa et bedre og skikkeligere Liv herefter, da paa GUDs og mit Embedes Vegne, efter den Magt og Myndighed GUD selv har givet mig her oven fra til at forlade Synderne paa Jorden, tilsiger jeg eder alle eders Synders Forladelse i Navn GUD Faders, Søns og Hellig Aands, Amen!«, *Dannemarks og Norges Kirke-Ritual*, Kbh. 1762 [1685] (forkortet *Kirke-Ritual*), s. 146f.

I trykt udgave: Bind 21 side 53 linje 1

◀ **en Oplysning om hvorledes jeg forstaaer mig i mit Forfatterskab** : sigter nærmest til manuskriptet til *Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed* (20,4).

I trykt udgave: Bind 21 side 53 linje 6

◀ **saaledes var det jo i Middelalderen** : nemlig at man mente sig ren (retfærdig), når man havde gjort bod, skriftet sine synder, osv.

I trykt udgave: Bind 21 side 53 linje 31

◀ **Frygt og Bæven** : 13,28.

I trykt udgave: Bind 21 side 53 linje 32

◀ **Concessioner** : indrømmelser.

I trykt udgave: Bind 21 side 54 linje 16

◀ **den socratiske Uvidenheds Forhold til den menneskelige Megen-Viden** : hentyder til Platons dialog *Sokrates' Forsvarstale*, hvor Sokrates (39,24) beretter, hvordan han i Athen har lagt sig for had ved at forfægte sin uvidenhed over for enhver, der bildte sig ind at vide noget, ligesom han mener, at oraklet i Delfi netop har nægtet, at nogen var visere end han, fordi *han* ikke led af indbildt viden.

I trykt udgave: Bind 21 side 54 linje 28

◀ **neppeligen** : næppe.

I trykt udgave: Bind 21 side 54 linje 39

◀ **Først kom i Oldtiden: de Vise ... φιλοσοφοι** : I fortalen til Diogenes Laertios' filosofihistorie fortælles, at den gr. matematiker og filosof Pythagoras (o. 570-497 f.Kr.) var den første, der »gav *Filosofien* dette Navn og kaldte sig selv *Filosof*, fordi intet Menneske, kun Gud allene, er viis. Tilforn kaldtes den *Viisdom*, og hvo [hvem] som bekiendte sig dertil, *Viis*, som da maatte være en med Sjæls Anstrængelse skarpt eftergrandskende Mand. Men *Filosof* den, som elsker Viisdom«, *Diogen Laërteses filosofiske Historie, eller: navnkundige Filosofers Levnet, Meninger og sindrige Udsagn*, overs. af Børge Riisbrigh, udg. af Børge Thorlacius, bd. 1-2, Kbh. 1812, ktl. 1110-1111; bd. 1, s. 5. – **σοφοι**: gr. (sophói) vise. – **φιλοσοφοι**: gr. (philósophoi) 'de, som elsker visdom'; filosoffer.

I trykt udgave: Bind 21 side 55 linje 2

◀ **φιλοσοφος** : gr. (philósophos) egl. 'som elsker visdom'; filosof.

I trykt udgave: Bind 21 side 55 linje 11

◀ **σοφος** : gr. (sophós), viis.

I trykt udgave: Bind 21 side 55 linje 12

◀ **han er Kjerlighed** : 48,18.

I trykt udgave: Bind 21 side 55 linje 30

◀ **Instructivt** for min Forfatter-Virksomhed: alluderer til 'instruktion', en speciel lov, der giver instrukser om, hvorledes allerede udstedte reskripter og forordninger skal fortolkes.

I trykt udgave: Bind 21 side 54m linje 1

◀ **hiin lille Artikels Udgivelse** : sigter til »Krisen og en Krise i en Skuespillerindes Liv« (21,8).

I trykt udgave: Bind 21 side 56 linje 5

◀ **Enten - Eller - og to opbyggelige Taler** : 46,3 og 46,4.

I trykt udgave: Bind 21 side 56 linje 6

◀ **førend jeg begyndte paa Enten - Eller** : Manuskriptet til *Enten - Eller* blev formentlig påbegyndt i okt. 1841, ganske kort efter bruddet med Regine Olsen (50,1).

I trykt udgave: Bind 21 side 56 linje 27

◀ **»en Cyclus Afhandlingler** : *En Cyclus ethisk-religieuse Afhandlingler* (47,26).

I trykt udgave: Bind 21 side 56 linje 30

◀ **»Sygdommen til Døden«** : *Sygdommen til Døden* (47,27).

I trykt udgave: Bind 21 side 56 linje 30

◀ **»Kommer hid alle I, som arbeide og ere besværede«** : »Kommer hid alle I som arbeide og ere besværede, jeg vil give Eder hvile« (23,1).

I trykt udgave: Bind 21 side 56 linje 31

◀ **»salig den, som ikke forarges«** : »Salig den, som ikke forarges paa mig« (22,30).

I trykt udgave: Bind 21 side 56 linje 32

◀ **Gud-Msket** : 35,27.

I trykt udgave: Bind 21 side 57 linje 1

◀ **ikke noksom kan prise ... jeg havde ventet** : 32,28.

I trykt udgave: Bind 21 side 57 linje 5

◀ **derhos** : desuden, samtidig.

I trykt udgave: Bind 21 side 57 linje 7

◀ **men mit Ønske er, at nu R. Nielsen maatte være til at stole paa** : SK synes på dette tidspunkt at have overvejet at gøre Rasmus Nielsen (11,9) fortrolig med sine tanker om forfatterskabet, jf. et udkast til en artikel »Angaaende mit Forhold til Hr. Prof. R. Nielsen« fra o. 1849-50: »I Midten af Aaret 1848 blev det mig ved forskellige Overveielser, alle førende til det samme Punkt, tydeligt, at jeg burde[,] at det var min Pligt, idetmindste at gjøre et Forsøg paa ved personligt Forhold at sætte en Anden ind i mine Anskuelser, saa meget mere som jeg meente at skulle høre op at være Forfatter. / Jeg valgte Prof. Nielsen, der iforveien allerede havde søgt en Tilnærmelse. / Siden den Tid har jeg i Regelen talt med ham een Gang hver Uge« (Pap. X 6 B 124, s. 164f.).

I trykt udgave: Bind 21 side 57 linje 16

◀ **giver (...) Kjøb** : slår af.

I trykt udgave: Bind 21 side 57 linje 23

◀ **hiin lille Artikels Udgivelse** : sigter til »Krisen og en Krise i en Skuespillerindes Liv« (21,8).

I trykt udgave: Bind 21 side 57 linje 29

◀ **R. Nielsen** : Rasmus Nielsen (11,9 og 57,17).

I trykt udgave: Bind 21 side 57 linje 33

◀ **Enten - Eller og to opbyggelige Taler** : 46,3 og 46,4.

I trykt udgave: Bind 21 side 57 linje 37

◀ **afsluttende Efterskrift** : *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift til de Philosophiske Smuler. Mimisk-pathetisk-dialektisk Sammenskrift, existentielt Indlæg*, udg. under pseudonymet Johannes Climacus (Kbh. 1846).

I trykt udgave: Bind 21 side 57 linje 38

◀ **2 Aars opbyggelige Skrifter** : 21,18.

I trykt udgave: Bind 21 side 57 linje 38

◀ **en lille æsthetisk Afhandling** : se første kommentar til denne optegnelse.

I trykt udgave: Bind 21 side 57 linje 39

◀ **R. Nielsen** : Rasmus Nielsen (11,9).

I trykt udgave: Bind 21 side 58 linje 2

◀ **Frygt og Bæven** : 13,28.

I trykt udgave: Bind 21 side 58 linje 3

◀ **givet R. N. en ligefremmere Meddelelse** : 57,17.

I trykt udgave: Bind 21 side 58 linje 3

◀ **opholdt han sig paa Landet** : Sommeren 1848 tilbragte Nielsen i Tårnbæk i Nordsjælland, hvorfra han o. 1. aug. sendte SK det brev, som er indklæbet i journalen, jf. NB6:2 og 11,9.

I trykt udgave: Bind 21 side 58 linje 8

◀ **Enten - Eller og to opbyggelige Taler** : 46,3 og 46,4.

I trykt udgave: Bind 21 side 58 linje 13

◀ **da jeg saa udelukkende blev religiøs Forfatter** : nemlig efter udgivelsen af *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift* og *En literair Anmeldelse* i begyndelsen af 1846 (21,18).

I trykt udgave: Bind 21 side 58 linje 14

◀ **Reduplikationen** : 16,6.

I trykt udgave: Bind 21 side 58 linje 16

◀ **æsthetisk Artikel om en Skuespillerinde** : sigter til SKs artikel om fru Heiberg (21,11), »Krisen og en Krise i en Skuespillerindes Liv« (21,8).

I trykt udgave: Bind 21 side 58 linje 19

◀ **Artiklen indeholdt en lille Hentydning til Martensen** : 40,15.

I trykt udgave: Bind 21 side 58 linje 20

◀ **en ligefrem Meddelelse og Opfattelse af min Forfatter-Virksomhed** : sigter til manuskriptet til *Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed / En ligefrem Meddelelse, Rapport til Historien* (20,4).

I trykt udgave: Bind 21 side 59 linje 7

◀ **hiin lille Artikel** : »Krisen og en Krise i en Skuespillerindes Liv«.

I trykt udgave: Bind 21 side 59 linje 10

◀ **derfor kan jeg aldrig ... han gjør for mig** : 32,28.

I trykt udgave: Bind 21 side 59 linje 13

◀ et strengt **Pust**: slag, kamp, anstrengende handling.

I trykt udgave: Bind 21 side 59 linje 24

◀ **R. N.** : Rasmus Nielsen (11,9).

I trykt udgave: Bind 21 side 59 linje 26

◀ **Hiin lille Artikel, som han dog har læst** : Rasmus Nielsen ses i et brev til SK dateret »Aug. [1848]« (*B&A* bd. 1, s. 198, lin. 17) at have vidst, at »Krisen og en Krise i en Skuespillerindes Liv« (21,8) var skrevet af SK, der skjulte sig bag pseudonymet *Inter et inter*, jf. *B&A* bd. 1, s. 198, lin. 28.

I trykt udgave: Bind 21 side 59 linje 27

◀ **Han kunde misforstaae hiin Billet, og min hele Attitude** : sml. et udateret brev fra SK til Rasmus Nielsen, hvor han bl.a. refererer til et tidligere brev, der nu er gået tabt, men formentlig var identisk med den omtalte billet (dvs. et lille brev): »De havde altsaa modtaget hiint Brev. Enten har De nu ikke læst det rigtigt, eller jeg har feilet i at troe, at De omtrent samtidigen vilde være vidende om et Noget, der vilde lade Dem forstaae det anderledes. Der var en Passus [jf. SKs note: »Den Passus begynder saaledes: al Meddelelse 'i Reduplicationens Form', en Passus som i andet Fald vilde have været en latterlig Reminiscent.«] deri, som De maaskee har forstaaet om Deres Forhold til mig og mit til Dem, medens den sigtede til mit Forfatterskab overhovedet, hvortil der var Anledning ved hiint samtidige Noget«, *B&A* bd. 1, s. 199, lin. 22.

I trykt udgave: Bind 21 side 59 linje 33

◀ **Han skriver et Brev** : sigter formentlig til det nævnte brev dateret »Aug. [1848]« (59,27), som Rasmus Nielsen skrev efter forgæves at have opsøgt SK på dennes bopæl. Nielsen antyder, at SK faktisk var hjemme den pågældende dag og således har afvist ham. Endelig slutter han brevet således: »P.S. Just som ovenstaaende Linier vare nedskrevne, modtog jeg Deres sidste Billet, hvoraf jeg seer, at jeg maa bede Dem om Forladelse fordi jeg ved at springe en Uge over, har aarsaget Dem Ubehagelighed. Grunden er i sig selv latterlig nok. Jeg er nemlig kommen paa den Tanke, at mine hyppige Skriverier muligviis kunde misforstaaes. 'Det kunde jo tage sig ud, tænkte jeg som om Du ved et Fald fra Skrænten herude havde faaet et saadant Knæk i Lænden, at Du maatte hinke til den ene Side, og nu af Mangel paa anden Motion blev ved at skrive efter en Krykke.' Denne Frygt for en Misforstaaelse vil De jo nok tilgive. Jeg haaber at træffe Dem i Byen i det Allerseneste om 14 Dage. - «, *B&A* bd. 1, s. 199.

I trykt udgave: Bind 21 side 60 linje 4

◀ **Frygt og Bæven** : 13,28.

I trykt udgave: Bind 21 side 60 linje 12

◀ **pretensionsfuld** : prætensiøs.

I trykt udgave: Bind 21 side 60 linje 28

◀ **Frygt og Bæven** : 13,28.

I trykt udgave: Bind 21 side 61 linje 8

◀ **en ligefrem Forklaring af mit Forfatterskab** : sigter til manuskriptet til *Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed / En ligefrem Meddelelse, Rapport til Historien* (20,4).

I trykt udgave: Bind 21 side 61 linje 35

◀ **in toto** : lat. i det hele, overhovedet.

I trykt udgave: Bind 21 side 61 linje 36

◀ **det Maieutiskes**: 50,15.

I trykt udgave: Bind 21 side 62 linje 7

◀ **in suspenso** : lat. i svævende tilstand, med uafgjort sag; i uvished.

I trykt udgave: Bind 21 side 62 linje 15

◀ **hiin lille Artikels** Udgivelse: »Krisen og en Krise i en Skuespillerindes Liv« (21,8).

I trykt udgave: Bind 21 side 62 linje 34

◀ i Continuitet med **et Foregaaende**: nemlig forfatterskabet indtil udgivelsen af *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift* og *En literair anmeldelse* i begyndelsen af 1846, som blev efterfulgt af to års udelukkende religiøs produktion (21,18).

I trykt udgave: Bind 21 side 62 linje 38

◀ **Mynster** : biskop Mynster (17,23).

I trykt udgave: Bind 21 side 63 linje 2

◀ **nedspændt** : nedsat.

I trykt udgave: Bind 21 side 63 linje 2

◀ **Paulus**, at han ikke var gift: Paulus fra Tarsus (henrettet i Rom o. 63), jøde, den første kristne missionær, forstod sig selv som »Kristi Jesu tjener, kaldet til apostel, udset til at forkynde det evangelium, som Gud forud har lovet ved sine profeter i De hellige Skrifter«, Rom 1,1-2.

I trykt udgave: Bind 21 side 63 linje 22

◀ **mønstret ud** : mønstret.

I trykt udgave: Bind 21 side 63 linje 24

◀ **Exception** : undtagelse, indsigelse.

I trykt udgave: Bind 21 side 63 linje 25

◀ **det Ord af Thales ... Gjestebud c. 17** : overs. citat fra den gr. filosof og historiker Plutarks (o. 50-125 e.Kr.) fortælling »Das Gastmahl der sieben Weisen«, kap. 17, i *Moralische Schriften* bd. 1-13 med fortsat paginering, overs. af J.C.F. Bähr (i *Plutarchs Werke* bd. 20-32 = *Griechische Prosaiker in neuen Uebersetzungen*, udg. af G.L.F. Tafel, C.N. von Osiander og G. Schwab, bd. 33, bd. 43, bd. 47, bd. 51, bd. 65, bd. 72, bd. 91, bd. 104, bd. 110, bd. 145-146, bd. 166 og bd. 170), Stuttgart 1828-38, ktl. 1178-1180 (1856 udkom yderligere bd. 14-17); bd. 4, s. 464: »man solle das Wahrscheinliche sagen, das Unmögliche aber verschweigen.« Udsagnet tillægges her den joniske filosof Thales (o. 624 - o. 545 f.Kr.), som af Plutark regnes blandt 'de syv vise', if. oldgræsk tradition syv statsmænd fra det 7. og 6. årh. f.Kr., især kendt for en række korte leveregler.

I trykt udgave: Bind 21 side 64 linje 2

◀ **at Præsten skal være eenfoldig - i sit Udtryk, ikke bruge mange kunstige Ord** : Således hedder det i *Kirke-Ritual* (53,1), at »Præsterne skulle blive ved Texten i deres Prædikener, den samme efter GUds Ord og den sande Kirkes Lærdom forklare saaledes retteligen, at de Eenfoldige vel kand forstaa dennem«, s. 21.

I trykt udgave: Bind 21 side 64 linje 10

◀ **Orator** : (retorisk) taler.

I trykt udgave: Bind 21 side 64 linje 14

◀ **klædt i bløde Klæder** : hentyder til Luk 7,24-26, hvor Jesus taler om Johannes Døber og spørger folkeskarerne: »hvad ere I udgangne i Ørken for at see? Et Rør, som bevæges af Veiret? Eller hvad ere I udgangne for at see? Et Menneske iført bløde Klæder? See, de, som leve i herlige Klæder og i Vellyst, ere i Kongers Gaarde. Eller hvad ere I udgangne at see? En Prophet? Ja, jeg siger Eder mere end en Prophet« (NT-1819). Jf. Matt 11,7-9.

I trykt udgave: Bind 21 side 64 linje 23

◀ **Tag Paulus da han stod i Lænker ... en Sværmer** : sigter til beretningen om den lænkede Paulus' (63,22) forsvarstale for kong Agrippa og den rom. statholder Porkius Festus, ApG 26,1-32. Paulus fortalte bl.a. om sin omvendelse ved Damaskus og berettede om, hvordan han havde forkyndt i Damaskus, i Jerusalem, i Palæstina og for hedninger, at de skulle vende om til Gud; men da han gav sig til at tale om Kristi lidelse og opstandelse fra de døde, greb Festus ind og sagde til ham: »du raser, Paulus! den megen Lærdom gjør dig rasende.« Hertil sagde Paulus: »jeg raser ikke, mægtigste Festus! men taler sande og betænksomme Ord«, v. 24-25 (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 21 side 64 linje 30

◀ **naar Biskop Mynster i Slotskirken ... beskriver dette** : sigter til biskop Mynsters (17,23) prædiken til højmesse i Slotskirken den 13. aug. 1848 (jf. *Adresseavisen*, nr. 192, 12. aug. 1848). Hans prædiken over Joh 8,31-36 er trykt som »Hvor Herrens Aand er, der er Frihed. Paa ottende Søndag efter Trinitatis« i *Prædikener holdte i Aaret 1848*, Kbh. 1849, ktl. 232, s. 96-109. Her hedder det, s. 98f.: »Da Paulus stod for hiin Fyrste, som halvspottende sagde: 'Der fattes Lidet, at du jo overtaler mig til at blive en Christen', og han da svarede: 'Jeg vilde ønske til Gud, at ikke alene du, men og Alle, som høre mig i Dag, maatte blive saadanne, som og jeg er, undtagen disse Lænker' [ApG 26,28-29]: da var han vel i en udvortes Tvang, som han maatte ønske borttagen, men var der vel Nogen i den hele Forsamling, der omringede ham, og af hvilke Ingen bar Lænker, der var fri, som han?« - **Slotskirken**: Christiansborg Slotskirke, beliggende på Slotsholmen over for Højbro Plads (*se kort 2, B2*), opført i den nyklassicistiske stil præget af dens elegante sammenknytning af enkle flader og store hvælvinger med stukkatur, pilastre, søjler og balustre; tegnet af hofarkitekt C.F. Hansen og indviet 1826. Slotskirken fungerede både som kirke for hoffet og som sognekirke med almindelig adgang til højmesse og aftensang

I trykt udgave: Bind 21 side 64 linje 34

◀ **Biskop Mynster (...) Mindet om min Fader knytter mig til ham** : 40,18.

I trykt udgave: Bind 21 side 64 linje 34

◀ **hiin lille Artikel** : »Krisen og en Krise i en Skuespillerindes Liv« (21,8).

I trykt udgave: Bind 21 side 65 linje 15

◀ **Enten - Eller og to opbyggelige Taler** : 46,3 og 46,4.

I trykt udgave: Bind 21 side 65 linje 20

◀ **afsluttende Efterskrift - 2 Aar igjennem kun opbyggelige Taler** : Udgivelsen af *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift* (og *En literair Anmeldelse*) i begyndelsen af 1846 blev efterfulgt af to års udelukkende religiøs produktion (21,18).

I trykt udgave: Bind 21 side 65 linje 21

◀ lille Artikel om en **Skuespillerinde**: nemlig fru Heiberg (21,11).

I trykt udgave: Bind 21 side 65 linje 23

◀ **nogle Maaneder efter - aldeles ligesom den lille Artikel nu** : sigter til, at »Krisen og en Krise i en Skuespillerindes Liv« udkom knap tre måneder efter *Christelige Taler*, der udkom 25. april 1848.

I trykt udgave: Bind 21 side 65m linje 3

◀ **Socratess Dæmon altid blot fraraadende** : sigter til Platons dialoger, hvor Sokrates' (39,24) dæmon udlægges således, jf. fx *Sokrates' Forsvarstale*, 31d, hvor Sokrates forklarer, at »denne guddommelige og dæmoniske Stemme (...) er noget, jeg har haft lige fra Barn af, og, naar jeg mærker det, holder det mig altid tilbage fra et eller andet, jeg lige skulde til at gøre; det tilskynder mig aldrig« (*Platons Skrifter*, udg. af Carsten Høeg og Hans Ræder, bd. 1-10, Kbh. 1992 [1932-41]; bd. 1, s. 282).

I trykt udgave: Bind 21 side 65 linje 32

◀ **har jeg dog det forud** : har jeg dog det frem for andre.

I trykt udgave: Bind 21 side 66 linje 10

◀ **min Faders Opdragelse**: 38,10.

I trykt udgave: Bind 21 side 66 linje 14

◀ **rigtigt af Luther at gifte sig; men havde han været gift, han var aldrig blevet Luther** : Martin Luther (1483-1546), ty. teolog, augustiner munk, prof. i Wittenberg, reformator; indtrådte i 1505 i Augustinerordenens kloster i Erfurt og aflagde kyskhedsløfte, men efter at have indledt reformationen med opslaget af 'de 95 teser' i 1517 forlod han i dec. 1524 klosteret for året efter at gifte sig med Katharina von Bora.

I trykt udgave: Bind 21 side 66 linje 17

◀ lide den **Marter**: pinsel, tortur.

I trykt udgave: Bind 21 side 66 linje 35

◀ **alle Journalister ere eenlige Msker** : således fx de to redaktører af dagbladet *Fædrelandet*, J.F. Giødwad (21,16) og Carl Ploug (1813-94), samt udgiveren af månedsskriftet *Nord og Syd*, M.A. Goldschmidt (39,27), som dog blev gift 19. sept. 1848, mens fx udgiveren af *Flyveposten*, Edvard Meyer (14,21), redaktør af *Morgenposten*, Peter Larsen (1810-92), og redaktør af *Kjøbenhavnsposten*, J.P.M. Grüne (1805-78) alle var gift.

I trykt udgave: Bind 21 side 66 linje 39

◀ **den ængstede Samvittigheds Kamp** : 23,15.

I trykt udgave: Bind 21 side 67 linje 7

◀ **at man skal have det godt paa Jorden** : hentyder til 5 Mos 5,16: »Ær din far og din mor, sådan som Herren din Gud har befaleet dig, for at du må få et langt liv, og det må gå dig godt på den jord, Herren din Gud vil give dig.«

I trykt udgave: Bind 21 side 67 linje 15

◀ **beskæftiget Peter meget at faae en Livs-Arving** : SKs bror Peter Christian Kierkegaard (1805-88) disputerede 1836 for den teologiske licentiatgrad, manuducerede til teologisk embedseksamen frem til 1842, da han blev kaldet til sognepræst for Pedersborg og Kindertoft ved Sorø; gift 1841 med Henriette Glahn, med hvem han fik sønnen Pascal Michael Poul Egede Kierkegaard (1842-1915).

I trykt udgave: Bind 21 side 67 linje 19

◀ **igjen engang at faae Fingre i Ægteskabet** : sådan som SK tidligere havde haft det i »Ægteskabets æstetiske Gyldighed« i 2. del af *Enten - Eller* (1843), *SKS* 3, i »Ved Anledningen af en Brudevielse« i *Tre Taler ved tænkte Leiligheder* (1845), *SKS* 5, og i »Adskilligt om Ægteskabet mod Indsigelser« i *Stadier paa Livets Vei* (1845), *SKS* 6.

I trykt udgave: Bind 21 side 67 linje 23

◀ **Ægteskabet er som saadan Hellighed ... ansaaes derfor** : sigter til det foreskrevne cølibat for gejstlige i den katolske kirke, i Danmark indført 1129 og afskaffet ved reformationens indførelse i 1536, jf. fx artiklen »Cölibat der (katholischen) Geistlichen« i *Handwörterbuch der christlichen Religions- und Kirchengeschichte*, udg. af W.D. Fuhrmann, bd. 1-3, Halle 1826-29, ktl. 75-77; bd. 1, s. 515-520.

I trykt udgave: Bind 21 side 67m linje 3

◀ **Derfor har han skabt Mand og Kvinde ... hjælper det Andet** : hentyder til vielsesritualet, hvor 1 Mos 2,18.21-24 oplæses: »Og Gud vor HErre sagde: Det er ikke godt at Mennesket er ene: jeg vil gøre ham en Medhjælp, som kan være hos ham. Da lod Gud HErren en dyb Søvn falde paa Mennesket, og han sov. Og han tog et af hans Ribbeen, og lukte Stedet igien med Kiød. Og Gud vor HErre byggede en Kvinde af Ribbenet, som han tog af Mennesket, og ledte hende til ham. Da sagde Mennesket: Det er Been af mine Been, og Kiød af mit Kiød: derfor skal man kalde hende Mandinde; thi hun er tagen af Manden. Derfor skal Manden forlade sin Fader og Moder, og blive hos sin Hustru, og de skulle være eet Kiød« (*Forordnet Alter-Bog for Danmark*, Kbh. 1830 [1688], ktl. 381, s. 258f.).

I trykt udgave: Bind 21 side 68 linje 5

◀ **et Msk, som blev saa ulykkelig ... noget Stort** : sml. det afskedsbrev, som SK sammen med sin forlovelsesring sendte til Regine Olsen (50,1) den 11. aug. 1841, og som ordret er aftrykt i *Stadier paa Livets Vei*, SKS 6, 307,3 (jf. notesbog 15:4, SKS 19, 435,16-21): »For ikke oftere gjøre Prøve paa, hvad der dog maa skee, hvad der, naar det er skeet, vel vil give Kræfter, som disse behøves: saa lad det være skeet. Glem fremfor Alt Den, der skriver dette; tilgiv et Menneske, der, om han end formaaede Noget, dog ikke formaaede at gjøre en Pige lykkelig.«

I trykt udgave: Bind 21 side 68 linje 13

◀ **Bibelens guddommelige Autoritet og Alt hvad dertil hører har man faaet afskaffet** : Med oplysningstiden i det 18. årh. blev teologiens arbejde med de bibelske tekster mødt med kravet fra den almene historieforskning om også i bibelforskningen at anvende en historisk-kritisk metode, dvs. kritisk at søge i teksterne efter historiske årsager og sikre kildeudsagn og bevise de enkelte skrifers ægthed. Denne metode blev undertiden angrebet for at nedbryde Bibelens autoritet.

I trykt udgave: Bind 21 side 68 linje 25

◀ **Springfjederne**: egl. spiralfjeder af form som to mod hinanden vendte kegler, benyttet i madrasser; drivfjeder.

I trykt udgave: Bind 21 side 68 linje 29

◀ **ikke et lota er forandret** : dvs. 'ikke det mindste bogstav er forandret', jf. Matt 5,18: »Sandelig siger jeg jer: Før himmel og jord forgår, skal ikke det mindste bogstav eller en eneste tøddel forgå af loven, før alt er sket.« – **lota**: ἰώτα, gr. (jota), 'det mindste bogstav'; sigter formentlig til yod, der er det mindste konsonanttegn i det hebraiske alfabet.

I trykt udgave: Bind 21 side 68 linje 31

◀ **jo mere jeg tænker ... at takke Gud** : 32,28.

I trykt udgave: Bind 21 side 69 linje 1

◀ **Folket han tilhørte gik under** : Efter Den jødiske Krig (65-70) blev Jerusalem brændt ned og det jødiske folk fordrevet af romerne, hvorefter det måtte leve i 'adspredelse' uden for Israel.

I trykt udgave: Bind 21 side 69 linje 6

◀ **Generationen** : slægten.

I trykt udgave: Bind 21 side 69 linje 11

◀ **ad modum** : lat. i stil med, ligesom.

I trykt udgave: Bind 21 side 69 linje 13

◀ **Pathos** : egl. lidelse, lidenskab (grebetheid); fast overbevisning.

I trykt udgave: Bind 21 side 69 linje 32

◀ **Commerce** : fr. samkvem; kommers, sjov.

I trykt udgave: Bind 21 side 69 linje 33